

श्री चांगदेव पासष्टी - एक नामकळा

भगवान श्री सद्गुरु श्री ज्ञानेश्वर महाराज यांच्या श्रीचांगदेव पासष्टी या ग्रंथावरील टीका त्यांच्याच कृपेने स्फुरली ती "सिध्दगिरी संदेश" या आध्यात्मिक मासिकात प. पू. श्री. काडसिध्देश्वर महाराज यांच्या आत्यंतिक प्रेमामुळे व कृपेमुळे क्रमशः प्रसिध्द झाली. त्या लेखांचे एकत्रिकरण करून एक छोटी पुस्तिका गुरुभक्त श्री न. ना. गोखले हे प्रकाशित करीत आहेत. केवळ आनंदाची गोष्ट आहे.

॥ चौदा विद्या चौंसष्ट कला ।

जरी का प्राप्त झाल्या सकळा ॥

एक नसता नामकला ।

सर्वही विकला जाणाव्या ॥

- श्री रामदास स्वामी

या नामकळेनेच ब्रह्माचा साक्षात्कार होतो व परमार्थ सुगम होतो.

॥ नामकळी परब्रम्ह । अवघा परमार्थ सुगम ॥

हे त्यातील खरे वर्म आहे.

म्हणून तर माझे पितृदेव श्री मामा महाराज केळकर हे त्यांच्या नित्याच्या कीर्तनात म्हणावयाच, विषय कोणताही असो, हे सगळे भगवंताच्या नामाने होते. आणि हेच खरे आहे.

अशी ही नामकळा गुरुकृपेने आपल्या सर्वांच्या ठिकाणी प्रगट होऊन श्री चांगदेव पासष्टी आकलन व्हावी आणि असा आशीर्वाद श्री सद्गुरु श्री ज्ञानेश्वर महाराज यांनी आपणास द्यावा अशी भगवान श्री सद्गुरु श्री निंबरगीचे महाराज, भगवान श्री सद्गुरु श्री तात्यासाहेब महाराज कोटणीस व माझे पितृदेव श्री मामा महाराज केळकर या त्रैमुर्तीच्या चरणी प्रार्थना करीत आहे. व अभिवादन करीत आहे.

भगवान श्री सद्गुरु श्री ज्ञानेश्वर महाराज यांचे चरणी अनेक प्राणिपात प्रविष्ट करून येथेच विराम घेतो.

शुभं भवतु

सांगली

श्री गुरुपौर्णिमा

दिनांक :- २८-७-१९९९

दासराम

(वामगोविंद केळकर)

* शाष्यकार *

प.पू. सद्गुरु श्री दादा महाराज

॥ श्री गुरुदेव ॥

--- प्रस्तावना ---

'चांगदेव पासष्टी' हे आध्यात्मातले अेक गूढ प्रमेय आहे. 'मी सर्व जाणले आहे.' अशी स्वतःची ठाम समजूत असणाऱ्या महायोगी श्री चांगदेवांना, त्यांनी कांहीच जाणले नाही ही जाणीव करून देण्याचे सामर्थ्य श्री ज्ञानेश्वर माऊलींच्या या पासष्ट ओव्यांमध्ये आहे. अर्थातच इतके गूढ रहस्य असलेला हा परमार्थातला पाठ माझ्या सारख्या मूढ लोकांना कळणे केवळ अशक्यच.

तो कळावा म्हणून प. पू. श्री. दादांनी त्याच्यावर भाष्य केलेले आहे. पण ते विश्लेषण आणि भावार्थ योगमार्गाला धरून आणि अनुभव गम्य असल्यामुळे माझ्या सारख्याला अनाकलनीयच राहिले आहे. उलट चांगदेव पासष्टीची गूढता आणखीनच वाढली आहे.

तथापि, प. पू. गुरुदेवांच्या कृपेने त्यांच्या भाष्यातील ओव्यांचा अर्थ केव्हातरी आणि अल्पसा का होईना पण कळेल आणि अनुभवाला येईल या आशेने सिध्दगिरी संदेश या मासिकातून क्रमशः प्रसिध्द झालेल्या त्यांच्या लेखांचे

एकत्रिकरण करून अेक छोटीशी पुस्तिका काढण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

श्री. आण्णांनी त्या बद्दल संमती देवून मला ही अत्यल्प कां होईना प.पू दादांची सेवा करण्याची संधी दिली याबद्दल मी त्यांचा शतशः ऋणी आहे.

हे भाष्य समजण्यासाठी आवश्यक ती साधना प. पू. दादांनी आम्हां साधकांकडून करवून घ्याची अशी त्यांच्या चरणांवर सहस्पर्शः लोटांगण घालून प्रार्थना आहे. पुस्तकाच्या छपाईचे काम एस्. बी. ऑफसेट प्रिंटेर्स चे श्री. मुकुंदराव कुलकर्णी यांनी साधकाच्या आत्मियतेने केलेले असल्यामुळे सर्वांग सुंदर झाले आहे. त्याबद्दल त्यांचा मी ऋणी आहे.

न. ना. गोखले

श्री चांगदेव पासष्टी

लेखक : श्री. राम गोविंद केळकर (दासराम)
सांगली, यांची सटीक 'श्री चांगदेव पासष्टी'

स्वस्ती श्रीवटेशू । जो लपोनी जगदाभासू ।

दायी मग आसू । प्रगटला करी ॥ १ ॥ (मूळ)

टिका : स्वस्ती श्रीवटपत्रीचा ईश । हंसरूप लपोनी जगदाभास ।

जो प्रगटल्या लय विश्वास । सहजचि आहे ॥ १ ॥

द्वासुपर्णा ऐसी श्रुती । अंगुष्ठप्रमाण जे निगुती ।

जेथ प्राण गुप्तस्थिती । प्राणैव आत्मा बोलती ज्या ॥ २ ॥

जेथ एकची पाहता दिसे दोन । पहाता अती सुक्ष्मपण ।

म्हणोनी आले स्पंदन । प्राणाचे जेथ ॥ ३ ॥

प्रलयकाळीचे वाहे जीवन । तेथ प्राणाच्या गती दोन ।

संघर्ष करिती ऊनदिन । आकर्ष प्रकर्षेची ॥ ४ ॥

जे कल्पतांचे बीज । तेथ कल्पना मुराली सहज ।

सकार हकार अयोनीज । आत्मगती ॥ ५ ॥

जे आखिल विश्वाची गती । जया नाम सोहं स्थिती ।

ऋषीमुनी संत वदती । हंस ज्याते ॥ ६ ॥

सोहं हंस : मूळगती । तेचि तेथे अनुवृत्ती ।

ज्यावरी प्राणवृत्ती विचलती । योगस्थिती योगियाची ॥ ७ ॥

जो नव्हे योगायोग । जो नव्हे वियोग ।
 ऐसा जो सहजयोग । सहजची असे ॥८॥
 जेथ सहजी स्वस्ती क्षेम । जया नांव योगक्षेम ।
 प्राणापानधारणोद्धम । जयावरी ॥ ९ ॥
 जीवनासी स्थैर्य क्षेम । जेणेची जीवनासी आराम ।
 जो का आयुष्याचा पूर्णविराम । निश्चियेसी ॥ १० ॥
 प्राणाचा आकाशावरी संघात । तेथ आकार विकार समस्त ।
 प्राणस्पंदनी अवकाश रहात । तेथ विश्वाभास होतु पै ॥ ११ ॥
 आकाशवासूचह पडता गाठी । आत्मा सामावला हृदयसंपूटी ।
 दृश्य द्रष्टा दर्शन त्रिपूटी । जेथुनी गमे ॥ १२ ॥
 म्हणोनी आत्मा लपता जगदाभास । गती अदृष्य प्रवाह दृष्य ।
 उपधिमानी सौरस । प्राणापान वहाती ते ॥ १३ ॥
 प्राणापानाचा धक्का निराळी । जई बैसे सहस्त्रदळी ।
 तव आयुष्याची वाटचाली । श्वासोश्वासी दृश्यमान ॥ १४ ॥
 तरी हे अवस्थात्मक दृश्य । अवस्थांतरे होय निरास ॥
 जई आत्मगती होय प्रवेश । तरी तो प्रगटे निघोटनि ॥ १५ ॥
 तरी सर्व हे सहजची लोपे । नुरती संकल्प विकल्पे ।
 प्रलय विश्वाचा अपापे । हे अनुभूती श्रीज्ञानेश्वरांची ॥ १६ ॥
 म्हणोनी श्रीचांगदेवाप्रती । दाविली जीवनाची मुळस्थिती ।
 जो का संभ्रम उपाधिभूती । सहज दवडिला चैतन्यी ॥ १७ ॥
 प्रगटे तव तव न दिसे । लपे तव तव आभासे ।
 प्रगट ना लपाला असे । ने खोमता जो ॥ २ ॥

तो प्रगटता दृश्य नासे । तो लपता दृश्य आभासे ।
 उदयास्तावीण सूर्यासरिसे । प्रगट ना गुप्त साक्षात्चि ॥ १ ॥
 तारमंद्र घोर । जाणे तीन भेद स्वर ।
 आत्मा घोररूपे बिनघोर । करी जीवासी सुषुप्तीया ॥ २ ॥
 घोरसुराचे लागले आख्यान । तो उडाले देहाचे देहभान ।
 मी जीव हे जीवाचे ज्ञान । उडाले जेऊती ॥ ३ ॥
 आत्मा घोररूपाने प्रगट । होता नित्य प्रलय चोखट
 अवस्थांतरे अवचट । भान गेले तो ज्ञान कै ॥ ४ ॥
 जे पिंडी ते ब्रम्हांडी । जे ब्रम्हांडी ते पिंडी ।
 ऐसी प्रचिती रोकडी । भाताची परिक्षा शितावरी ॥ ५ ॥
 आत्मरूप जै लपाले । तो घोररूप आकसले ।
 अवस्थांतरे आले । देहभान ॥ ६ ॥
 मी जीव हे होता ज्ञान । भान जैसे ज्ञानाज्ञान ।
 आले दृश्याचे दृश्यपण । सिद्धलहरी दृश्य जे ॥ ७ ॥
 चैतन्याचा विलास । तया नांव आखिल दृश्य ।
 अस्थिरत्वे सावकाश । पालटे पै ॥ ८ ॥
 कशाची नाही शाश्वती । कशाची नाही निश्चिती ।
 स्थीर नव्हे स्थीर नव्हे म्हणोनि भ्रांती । या नांव आभास ॥ ९ ॥
 अवस्थात्मक जै सौरस । म्हणोनी भास आणि निरास ।
 गुप्त प्रगटता सापेक्ष । लहरीचेनी ॥ १० ॥
 या लहरींचे माध्यम । पहिले ते खं ब्रम्ह ।
 जेथोनि संभ्रम आणि भ्रम । आवर्त प्रत्यावर्त जीवनी ॥ ११ ॥

जयापैल निरपेक्ष । आत्मा स्वसंवेदा प्रत्यक्ष ।
 अरूप अनाम अलक्ष । विश्वसाक्ष साक्षत्ची ॥ १२ ॥
 सूर्य आत्मा बोलती वेद । उदयास्तावीण प्रसिध्द ।
 पिंडी ते ब्रह्मांडी सिध्द । आत्मसूर्य हा निश्चयो ॥ १३ ॥
 जो प्रगटता गुप्त । पहाता दिसे साक्षात् ।
 जया लक्षिता प्रचीत । वेडावली ॥ १४ ॥
 प्राणस्पंदनी अवकाश । जया बोलती आकाश ।
 पहाता कळे सावकाश । जे गावीही नसे आत्म्याच्या ॥ १५ ॥
 सूर्य या विश्वी थोर । ज्याचे अनंत चमत्कार ।
 परी जेथ प्रत्यक्षा साक्षात्कार । तेथे काय चमत्कृती ॥ १६ ॥
 आकाशाते ही गिळोन । जो स्वसंवेद्य आपण ।
 तेथे काय ज्ञानाज्ञान । जीवनी दिसे ॥ १७ ॥
 जे सर्वदा आहेच आहे । तेचि गुरुकृपे लाहे ।
 सदा आनंदरूप राहे । स्वानंदी या ॥ १८ ॥
 नाही गुप्त प्रकटता । जेथ नसे किंचितही न्यूनता ।
 म्हणोनि बोलिले न खोभता । श्री ज्ञानेश्वर महाराज ॥ १९ ॥

**बहू जंव जंव होये । तंव तंव कांहीच न होये ।
 काहीं न होनी आहे । अवघाचि जो ॥ ३ ॥ (मूळ)**

काही नाही तेची होये । जव बिंदू बिंदूने दृश्यत्व ये ।
 बिंदू अदृश्य आत्मा पाहे । रेषा माया आघवी ॥ १ ॥
 नव्हे तेचि कैसे जाहले । जे नाहीपणे प्रत्यया आले ।
 परिणामी नाही ऐसे गमले । म्हणोनी कांही नव्हेचि ॥ २ ॥

शून्यांत काही मिळविले । काही उणे केले आणि उणीले ।
 नव्हे नव्हे भागिले । तरी हाती शून्यची ॥ ३ ॥
 शून्यांत दृश्याचा पसारा । तया लागी शून्याचा भारा ।
 शून्यची पार अपारा । मग त्या काय म्हणावे ॥ ४ ॥
 मग आत्मा काय झाला । नव्हताचि ऐसा ठेला ।
 मग कां तयाला । नाही म्हणावे ॥ ५ ॥
 आहे आहे म्हणता । हातीचे निघोन जाय तत्वा ।
 असा तो नव्हे निरुता । असा तो आहे असाची ॥ ६ ॥
 बिंदू बिंदूने ये दृश्यत्व । तैसाचि दृक्प्रत्यय भाव ।
 माया रेषा लाघव । आरंभ कोठे शेवट ॥ ७ ॥
 परी आत्मबिंदू परिपूर्ण । जो अदृश्य गहन ।
 जेथे नुरे भान । दृश्य देहाचे ॥ ८ ॥
 म्हणोनि कांही न होनी आहे । बहू होता कांही न होये ।
 स्वप्नी जे का प्रत्यया ये । तेवीच जे ॥ ९ ॥

**सोने सोनेपण उणे । न येताचि झाले लेणे ।
 तेवी न वेचता जग होणे । अंगे जया ॥ ४ ॥ (मूळ)**

सोन्यामाजी आहे लेणे । म्हणोनी त्याचे होत दागिने ।
 चैतन्याचे प्रवाहीपणे । अस्ति ठायी घडे जे ॥ १ ॥
 सर्व बहू ते निःशब्द । भेदाभेद चिदानंद ।
 शब्द वेगळे वस्तू सिद्ध । स्वयमेव ॥ २ ॥
 अस्तिभाती प्रिय । हेचि आत्मारूप अव्यय ।
 निखळ परी खेळ होय । अनंत लहरी ॥ ३ ॥

वारिया पोटी गगन । सगुणा दावी निर्गुण ।
 निर्गुणी तुषारु सगुण । विश्वरूप ॥४॥
 ताटीचे वाटी वाटीचे ताटी । तरी का तेथे भिन्नता ऊठी ।
 जैसी दृष्टी तैसी सृष्टी । एकाचि शेखी ॥५॥
 सुवर्ण हेचि सोने । नटले आत्मरुपात्मक गुणे ।
 परी शेखी आत्मपणे । संचरे सर्वी ॥६॥
 वायू हलका वायु जड । वायू अदृश्य स्पर्श उघड ।
 गरम शीतल प्रचंड । अनंतरूप ॥७॥
 वायूचेनि प्रकाश । प्रकाशेन्चि दृश्य ।
 वायू लहरीने श्रवणास । श्रवण घडे ॥८॥
 खरखरीत गुळगुळीत । जाणीव वायूने होत ।
 श्रवणी जे नाद उमटत । वायूमुळे ॥९॥
 कानांत वारे शिरले । अंगावरून वारे गेले ।
 अंगीचे वारे लोपले । हे काव्य ॥१०॥
 वाऱ्याने झपाटले । अंगी वारे संचरले ।
 जन्म झाला तो वायूमुळे । मरण तरी कशाने ॥११॥
 वायू घन वायू पोकळ । वायू चंचळ वायू निश्चळ ।
 आकाश संघात दिक्काल । वायुमुळे ॥१२॥
 तरी कमी अधिक काय झाले । आपुले आपण पाहिजे पाहिले ।
 श्रीज्ञानेशकृपे वहिले । आकळे कळे ॥१३॥
 कळोळ कंचुक । न फेडिता उघडे उदक ।
 तेवी जगेसी सम्यक । स्वरूप जो ॥१४॥ (मूळ)

अस्तित्व लहरी । गती प्रकाश चिदंबरी ।
 तया लहरीचे अंतरी । सम्यक रूप ॥१॥
 नासिकेशी लागले सूत । परी जीवाचे अस्तित्व तेथ ।
 अनुकंपनही नसे जेथ । अस्ति लहरी सूक्ष्मतम ॥२॥
 धूम तेथे वन्ही । परी कां धूर होय अग्नि ।
 एका ठायी दिसती वन्ही । परी ते भिन्न ॥३॥
 जया वरोनी ओळखिले अस्तित्व । ते कां तयाचे अस्तित्व ।
 सूक्ष्मतम अस्तिभाव । अतर्क्यचि ॥४॥
 बुद्धीचीया दिठी । नुमगे जे गोठी ।
 सूक्ष्मतम लहर संपूटी । अस्तित्वाची ॥५॥
 जीव म्हणजे का जीवभाव । जीवभाव तो कां जीव ।
 गतीप्रकाशयुक्त अस्तित्व । शून्य लहरी ॥६॥
 सोहंमाजी जे अवकाश । ते बोलती चिदाकाश ।
 आत्मगती प्रकाश । ते सम्यक रूप ॥७॥
 तेथ ज्या अनंत लहरी । ते चैतन्य कुसरी ।
 तेचि आपुले जीवन तरी । अनोळख ॥८॥
 वायुचिया सांदोसांधी । उघड जाहली उपाधी ।
 जीवन सुत्री लागता समाधी । वायुचि उरे ॥९॥
 मग दृष्टी उपाधीवरी । तरी चिदप्रकाश लहरी ।
 अेकचि जीवन आंतवरी । काय पाहो ॥ १० ॥
 परमाणूंचीया मांदीया । पृथ्वीपणे नवचेची वाया ।
 तेवी विश्वस्फूर्ती इया । झाकवेना जो ॥११॥ (मूळ)

नभापरता अणुचा गाभा । जेणे स्फूर्तीये विश्वशोभा ।
 नभा परतया स्वयंभा । झाकवेना ॥ १ ॥
 निरंजन रेणू माया अणू । शून्यामाजी सूक्ष्म पवनू ।
 पवनाचिये परिमाणु । प्रमाण सिध्द ॥ २ ॥
 पंचप्राण पंचउपप्राण । यांचे होय जेथ मिलन ।
 तो जिव्हाळा जीवांचे जीवन । सर्वी निराळा नि अचळ ॥ ३ ॥
 पिंडातोनि ब्रह्मांडी । आकलेनी जीवन ओढी ।
 सषुम्ना आकर्षिता गोडी । ज्या रेणूची ॥ ४ ॥
 जो रेणू ब्रह्मांडी सदा । सोऽहं तत्व जेथ बोधा ।
 येई जाई सांधोनी सांधा । निश्चळत्वे ॥ ५ ॥
 रेणू खेळतो खेळ । अकळ परी त्याची कळ ।
 देहबुध्दी जरी विफळ । सोऽहं तत्त्वी ॥ ६ ॥
 ॐकार गुरु सोऽहं शिव । याचे जेथे लाघव ।
 सोऽहं ध्याने कळे माव । ज्या रेणुची ॥ ७ ॥
 तेथ जो फिरे अणू । जेथ व्यापिले जगत्रय जीवणू ।
 तेथ प्रस्फूट गगनी गगनू । विश्वशोभा ॥ ८ ॥
 लहरी लहरीने विस्तार । परी ते आत्म्याची येरझार ।
 आत्मस्थानी होता स्थिर । संभ्रम कोठे ॥ ९ ॥
 हे आखिल वायूची स्फूर्ती । तेथ उजळे वायुची दिप्ती ।
 देह दृश्यभान चित्ती । कोणामुळे ॥ १० ॥
 हे नादानुसंधानी पाहता । देहभावे कोण फुकट जाता ।
 देहभाव विरोनी मागुता । आत्माची उरे ॥ ११ ॥

मग तो कैसा झाकेळे । बुध्दी ही अतर्कित प्रभावे ।
 श्री ज्ञानेश्वरमहाराजा स्वभावे । जे बोधिती मुक्ताईसी ॥ १२ ॥
 तोचि अभिप्रायो येथिचा । जेथ मुक्यासी ही फुटे वाचा ।
 वाचाळ तरी वाचा । गिळोनी उरे ॥ १३ ॥
**कळांचेनी पांघुरणे । चंद्रमा हरपो नेणे ।
 का वन्ही दीपपणे । आन नोहे ॥ ७ ॥ (मूळ)**
 चंद्रनाडी जयाचेनी । न हरपे कळांचेनी ।
 सोऽहं दीप वैश्वानर वन्ही । आन कैचा ॥ १ ॥
 कळे कळे चंद्र वाढे । तया पूर्णताही जोडे
 आवरण काढीता तो कडे । चंद्ररूप ॥ २ ॥
 चंद्र येता रवीच्या घराला । वाटे त्याचा अस्त झाला ।
 परी तो आला पूर्णतेला । एकसुत्री ॥ ३ ॥
 काय केले तरी हरी । गवसे जीवा कवणे परी ।
 चंद्रसुर्य एकसुत्री । आवसे जरी ॥ ४ ॥
 हे वर्म श्री निवृत्तीनाथ । श्री ज्ञानराजांचे सदगुरूनाथ ।
 मंथोनी देती नवनीत । साधकासी ॥ ५ ॥
 कळांचेनी पांघुरले । अथवा केले मोकळे ।
 उभय पक्षी उभय वेळे । चंद्र न हरपे ॥ ६ ॥
 पौर्णिमेचा चंद्र । तोचि परीपूर्ण आनंद ।
 भोगिती तुकाराम प्रसिद्ध । मिळाले जे सत्पदी ॥ ७ ॥
 पंधरा कळांनी पांघुरला । तो चंद्रास्तची झाला ।
 जो का आला पूर्णतेला । म्हणोनी अस्त ॥ ८ ॥

जयाची करावी पराकाष्ठा । त्याची तेथ ना प्रतिष्ठा ।
 परी त्याची प्राणप्रतिष्ठा । पूर्णतेची ॥ ९ ॥
 गुण दोष जेथे नुरे । पूर्ण आनंदची संचरे ।
 तेथे चंद्रकला नुरे । परीपूर्ण चंद्र ॥ १० ॥
 तयाची सोळावी कला । भगवान शंकर वाहती भाळा ।
 तो तो अनुपम सोहळा । जेथ वेडावती संतजन ॥ ११ ॥
 रात्री सूर्य वाहे । दिनु चंद्र जाये ।
 विपरित गे माये । देखियले ॥ १२ ॥
 तो चंद्रमा कैचा हरपे । म्हणती श्री ज्ञानराज आपण पै ।
 जेथ सूर्यनाडी ही अपापे । आकर्षिली ॥ १३ ॥
 उदय ना अस्त । मित्रगुण जई प्रगटत ।
 चंद्रसूर्य जै एक होत । तै अग्नि प्रगटे ॥ १४ ॥
 सूर्य हरपे आणि चंद्र न हरपे । प्रकाश सूर्याचा शीतळ तळपे ।
 अग्निमाजी दोनी प्रलोपे । एकत्वेसी ॥ १५ ॥
 तेथ होय आपणचि दर्पण । आपणासी आपुले ठायी ज्ञान ।
 प्रत्ययाचे समाधान । प्रत्ययेसी ॥ १६ ॥
 इडापिंगला ओघ सैरा । त्यावरी आत्मतेजाचा पसारा ।
 प्रकाश पसरे गाभारा । मध्य धारे ॥ १७ ॥
 तोचि सोऽहं दीप वैश्वानर । एकत्वेची दिसे सार ।
 तेथ भिन्नत्व प्रकार । उरले कायी ॥ १८ ॥
 गूणनिर्गूण आटले । तेथ सोऽहंदिप उजळे ।
 जयावरी जीवाचे जीवन उसळे । तेजोमय धारणेसी ॥ १९ ॥

दीपातोनी तेज निघाले । ते शुन्यकलिकेने ग्रासिले ।
 जेथ प्रभेवीण ठेले । उदयास्त ॥ २० ॥
 जीवनाचे सौम्य ज्वलन । जेणे होय देह धारण ।
 एतुलिया प्रकाशाचे मीलन । जया वन्हीचेनी ॥ २१ ॥
 हा वन्ही तयासी पोषक । राखी प्राणापान सम्यक ।
 जो कां अन्नासी पाचक । गुप्तपणे ॥ २२ ॥
 पहता इया चार खाणी । भट्टी चालिली अजुनी ।
 तरी दिप आणि वन्ही । एकचि की ॥ २३ ॥
 दुरित कानन दहन करा । पुण्यरूप वैश्वानरा ।
 श्रीचिमडमहाराज श्रीनिंबरीश्वरा । याची लागुनि प्रर्थिती ॥ २४ ॥
 जो नुरवी पुण्यपाप । ऐसा वैश्वानर वन्ही दीप ।
 प्रकाशी आम्हा ज्ञानप्रदीप । श्री हनुमंत गोविंद कृपे ॥ २५ ॥
 श्री ज्ञानाईचे अवतार । चिमडमहाराज श्रीरामचंद्र ।
 तेथोनि एकचि हे सूत्र । एथवरी ॥ २६ ॥
म्हणोनि अविद्या निमित्ते । दृष्य द्रष्टृत्व वर्ते ।
ते मी नेणे आईते । ऐसेचि असे ॥ ८ ॥ (मुळ)
 सूर्य नेणे अंधार । तैसा मी नेणे चराचर ।
 अविद्येचा जो फेर । जीव भ्रमले ॥ १ ॥
 हे बोले श्रीज्ञानेश्वरमाऊली । जी का सकळासी कृपासाऊली ।
 साकार ब्रह्माची बोली । परी हे बोली काय पा ॥ २ ॥
 हे भाषाची निराळी । जे जीवासी नेई निराळी ।
 पृथ्वीपासोनि अंतराळी । वेगळी दहा ॥ ३ ॥

समुद्राचे पातळी । जरि का दृष्टी आली ।
 तरी त्रिपूटी सरली । हे सत्यचि की ॥ ४ ॥
 परी एक लाट उठली । ते दृश्यत्वासी आली ।
 तेथ त्रिपूटी उदेली । साक्षीपणे ॥ ५ ॥
 जे जे मर्यादीत असे । ते ते दृष्टीलागी दिसे ।
 ते मर्यादा गवसे । दृष्टी अभावे ॥ ६ ॥
 दृष्टी अभावे दृष्य जाले । ते ते परीते दृष्टी कोंदले ।
 ते ते दृष्यमान जाले । हे त्रिपुटी ॥ ७ ॥
 परीपूर्ण दृष्टी । पहाता दृश्यची हे नुठी ।
 मग द्रष्ट्याची गोठी । केऊती आहे ॥ ८ ॥
 बारा सोळा नेणती श्रीहरी । म्हणोनी फिरती अहोरात्री ।
 ज्याचे भान देहावरी । अविद्या हे ॥ ९ ॥
 चैतन्यापासोनी जे फेकले । गतीने उपाधिमान झाले ।
 उपाधित सापडले । उपाधी योगे ॥ १० ॥
 कल्पना विस्तार । तेणे झाला संसार ।
 सदा चाले येर झार । परी स्थिरता नाही ॥ ११ ॥
 संसरण हा संसार । तेथ लहरी उठती निरंतर ।
 सदा घडे फेर फेर । जीव भ्रमले तेथेचि ॥ १२ ॥
 मुळी जाहला संग्रम । म्हणोनी उठला भ्रम ।
 त्रिपूटीचेनी योगे कर्म । जीवापाठी ॥ १३ ॥
 जरी न घडे परिभ्रमण । जीवासी सापडे ठिकाण ।
 चत्वार देहाचे निरसन । तरी स्थैर्य ॥ १४ ॥

धैर्याने उजेडे ज्ञान । ओसरे ते अज्ञान ।
 आठव तो ब्रम्हपूर्ण । अखंडीत ॥ १५ ॥
 सोऽहं होते ते कोऽहं झाले । तेथेचि निज विसरले ।
 म्हणोनि जीव हे जाले । बहिर्मुख ॥ १६ ॥
 विसरेची मार्ग चुकला । वरपडा विषय चोरा झाला ।
 परी प्रणवाभ्यासे आकळिला । हा मार्ग संती ॥ १७ ॥
 प्रणव तो अनुहृत । संघातेविण ध्वनी होत ।
 जीवनाचा ओघ जेथ । ऊर्ध्वगामी ॥ १८ ॥
 परिभ्रमणे ज्ञानाज्ञान । जया अविद्याची कारण ।
 स्थीर ते अनुभवप्रमाण । सत्यचि ऊरे ॥ १९ ॥
 अवस्थांतर रूपांतर । जेथ नसेचि स्थित्यंतर ।
 तरी कैसे चराचर । आणि त्रिपुटी ॥ २० ॥
 जेवी नाममात्र लुगडे । येरव्ही सूतचि ते उघडे ।
 कां माती मृद्गांडे ॥ जयापरी ॥ १ ॥ (मूळ)
 जेवि सूतचि लुगड्यांत । की मृत्तिका घटात ।
 तेवी या विश्वात । अस्तित्वची असे ॥ १ ॥
 आत्मा दिक्कालातीत । जीवनाचे जे का सूत ।
 परी दिवसरात्रीने वस्त्र विणत । जाला व्यक्त अवकाशी ॥ २ ॥
 ते सूतचि आले दिवसराती । गुप्तपणे आत्मगभस्ती ।
 देहावरी जरी घृत्ती । तरी ते दृश्यमान ॥ ३ ॥
 मृद्गांडे बनली माती । म्हणूनी ज्याची होय माती ।
 अणूची एकवट प्रकृती । जे रेणुशी संलग्न ॥ ४ ॥

तेथ काय वेगळाले । जरी नामरूपे आकारिले ।
अस्तित्वची उघड एकले । विश्वामाजी ॥ ५ ॥

**तेवी द्रष्टा दृश्य दश । अतीत दृडमात्र जे असे ।
तेचि द्रष्टा दृश्यमिसे । केवळ होय ॥ १० ॥ (मूळ)**

दृष्टाचि होवोनि दृश्य । नांदे दावी त्रिपुटीस ।
तया अतीत सौरस । आत्मा दृडमात्र ॥ १ ॥
आत्मया ठायी जे पहाणे । तेचि आले पहाणेपणे ।
तयासी जे देखणे । दर्शन ते ॥ २ ॥
तेथ आत्मत्वे आपणया भेटी । जे अलक्ष उठाउठी ।
दिसे द्वैत परी एकचि गोठी । प्रचिती ऐक्य ॥ ३ ॥
आत्मयाची दृष्टी ज्या बिंदुवरी । तेथ उठती लहरी ।
तेथ शून्य जाले कुसरी । पहाणीया तू ॥ ४ ॥
तेथ प्रस्फुट गगन । जेथ लहरी शीतऊष्ण ।
तये ठायी पोकळपणा । ते आकाश गा ॥ ५ ॥
पहाणे आले पहाणेपणास । जेथ माध्यम अवकाश ।
अलक्षचि लक्ष । होऊनी ठेले ॥ ६ ॥
लक्षामाजी जे अलक्ष । ते अलक्षचि होय लक्ष ।
अलक्षामाजी अलक्ष । तै दृश्य लक्ष ॥ ७ ॥
बनून राहिले ते पहाणे । हे व्यवहाराचे वागणे ।
जयाचे बनले ते पहाणे । वस्तू दृडमात्र ॥ ८ ॥
डोळा मिळालिया डोळा तेथ कोण रे पाहिला ।
अलक्ष अनाम आकारिला । सत्चिदानंद ॥ ९ ॥

चक्षु मिळता चक्षुस । पहाणे आपआपणास ।
जेथ जीवन समरस । निरूपाधी ॥ १० ॥
जे का दृष्टीमाजी चमकते । ते चैतन्यचि निरुते ।
जे दृश्य द्रष्टा नव्हेचि आरते । स्वयंतेज ॥ ११ ॥
जो आत्म्याचा प्रकाश । तो जीवनाचा उल्हास ।
साम्यदशे प्रत्ययास । वैषम्यी नये ॥ १२ ॥

**अलंकार येणे नामे । असिजे निखिल हेमे ।
नाना अवयव संप्रमे । अवयवीया जेवी ॥ ११ ॥ (मूळ)**

नाना संप्रमे सुवर्णाचि । अलंकार नामारूपाचे ।
जैसे अवयव देहाचे । एकी एक प्रचिती ॥ १ ॥
देवाची नामे देवाच्या शिरी । समर्पी जो अलंकारी ।
अद्वैत नामाची कुसरी । जाणोनिया ॥ २ ॥
एक नाम एक प्रचिती । द्वैत नाम द्वैत चिती ।
व्यष्टी समष्टी भावं होती । म्हणोनिया ॥ ३ ॥
एकदेशीयत्व जे गेले । सर्व देशीयत्व आले ।
अहंकार त्यागे झाले । सर्व सुख ॥ ४ ॥
सर्व सुख अलंकारी । जो स्वयेचि अंगिकारी ।
अधिष्ठानी असीजे तरी । काय दोन ॥ ५ ॥

**तेवी शिवोनी पृथ्वीवरी । भासती पदार्थाचिया परी ।
प्रकाशे ते एकसरी । संवित्ति हे ॥ १२ ॥ (मूळ)**

शब्दरूपातीत शिवापासून । तो देह दृश्याचे जेथ भान ।
 संवीद आत्म होऊन । प्रकाशे ज्ञान एकसरी ॥ १ ॥
 चैतन्य क्षरत्वासी आले । तया नाम जीव बोलिले ।
 जे का अक्षर वहिले । शिवरूप ॥ २ ॥
 जीवाचे ठायी जाणीव । शिवाचे ठायी नेणीव ।
 नसेचि ज्ञानाची शहाणीव । म्हणोनिया ॥ ३ ॥
 या दोनी पैल परमात्मा । जो का असे निरूपमा ।
 आकळ आगम निगमा । संवित्ती ते ॥ ४ ॥
 संवित्तीने प्रकाशती । ऐसे आगम निगम ख्यात जगती ।
 प्रकाशे ज्ञानाज्ञान भ्रांती । परावर्तती संवित्ती ये ॥ ५ ॥
 पडद्यावरची साऊली । तेथ आत्मताचि प्रगटली ।
 परी ते नोळखिली । म्हणोनि तेच सरसीसी आत्मते आली ।
 जे सोपान देवे दाविली । खूण जागा ॥ ७ ॥
 अभाचि साऊली धरोनि हाती । निघे सोपानदेव एकांती ।
 हा सोपान निश्चिती । अध्यात्माचा ॥ ८ ॥
 जयाचे ज्ञान आणि अज्ञान । त्याचे ज्ञान खरे ज्ञान ।
 त्याचे अज्ञान ते अज्ञान । वर्म ऐसे ॥ ९ ॥
 आत्म्याचा विषय ज्ञानाज्ञान । ज्ञानाज्ञानाचा विषय न होन ।
 सहज स्फुरद्रूप स्फुरण । जेथ घडे ॥ १० ॥
 तेथ सहज जे दृश्या आले । ते दृश्य काय कळविले ।
 बाजारी पदार्थ जाती मोले । न गिन्हाईक ॥ ११ ॥
 एथ एकचि समाधान । समाधानाचि देवाण घेवाण ।
 व्यवहार परमार्थ पूर्ण । अद्वयत्वे ॥ १२ ॥

नाही आकाश घडणी । तेथ स्वरूपाची खाणी ।
 तया पैल शिवरूप झणी । प्रत्यया ये ॥ १३ ॥
 आकाशी प्राणांचा संघर्ष । तेथ पदार्थविज्ञान उत्कर्ष ।
 प्रवासी जीवा होय हर्ष । ज्ञानचातुर्ये समाधान ॥ १४ ॥
 स्वता सुखरूप असता । जो फिरे पदार्थांमागुता ।
 पदार्थ तरी बदलता । स्थीर सौख्य कैचे तयी ॥ १५ ॥
 म्हणोनि आत्मसमाधान । तयासी आत्मत्वची कारण ।
 पदार्थ विज्ञान साधारण । अध्यात्मी इये ॥ १६ ॥
 नाही ते चित्र दाविली । परी असे केवळ भिंती ।
 प्रकाशे ते संवित्ति जगदाकारे ॥ १३ ॥ (मूळ)
 आहे म्हणता नाही होय । असा नाही असा होय ।
 नाही ते जरि दृश्य होय । तरी आहे ते आहेचि ॥ १ ॥
 पडद्यावरील साऊली । प्रकाशे साच वाटुली ।
 तरी कां ते भली । साच रूप ॥ २ ॥
 जे नाही ते प्रकाशमान । यास संवित्तीच कारण ।
 म्हणोनि जितुके दृश्यमान । ते भासरूप ॥ ३ ॥
 अणूमाजी जे कोंदले । ते अनंतचि झाले ।
 अनंत विश्व उमटले । ठशापरी ॥ ४ ॥
 अनंत विश्वे येती जाती । परी याची कोठे समाप्ती ।
 धावे सतत कालगती । वाटे सत्य ॥ ५ ॥
 शेखी असे ते न दिसे । परी जे नसे ते आभासे ।
 झाकोळला असे । आत्मनाथ ॥ ६ ॥

म्हणोनि हा जगदाकार । जे का सगुणे सविकार ।
 निराकार निर्विकार । निर्गुण आत्मा ॥ ७ ॥
 बांधियाचिया मोडी । बांधा न होनि गुळाची गोडी ।
 तयापरी जगपरवडी । संविक्ती जाण ॥ १४ ॥ (मूळ)
 प्रवाही जाली उपाधि । संविद आत्माची आधी ।
 साक्षात् जो आदी । भरला गूळ गोडीपरी ॥ १ ॥
 गूळ सांडोनी गोडी घ्यावी । मीठ सांडूनी चवी चाखावी ।
 प्रपंच सांडोनि अनुभवावी । निखळ वस्तू ॥ २ ॥
 ऐसेचि श्रीतुकोबा समर्थ । वर्म बोधिती अभंगात ।
 जीवासी हे उचित । प्रक्रियेची ॥ ३ ॥
 तरी तो कृतार्थ झाला । कृतार्थता आली त्या कृतीला ।
 ऐसीया बोला । जीव धावे आवडी ॥ ४ ॥
 चंचळ ते उपाधी । निश्चल तो आत्मा आधी ।
 चंचळे चंचळ निरसोनी बुधी । साधिला आत्मा ॥ ५ ॥
 काट्याने काढावा काटा । फेकोनि द्यावा तो तेथेचि वाटा ।
 मार्ग पुढचा चोखटा । सुधारावा ॥ ६ ॥
 गूळ घ्या आणि गोडी द्या । गोडी घ्या आणि गूळ द्या ।
 ऐसे कोण बोले भेद्या । सांगोनि द्यावे ॥ ७ ॥
 ऐसे आमुचे पितृदेव मामा । कीर्तनी या बोलती वर्मा ।
 तो सांगता नये महिमा । ज्यांनी भोगिला ते धन्य ॥ ८ ॥
 गुळावीण गोडी नाही । गोडीवीण गूळ कै पाही ।
 परी अनुभवावी ऐसी पाही । तेथ गोडीच असे ॥ ९ ॥

जड चैतन्य तये परी । जाणोनि घेणे कुसरी ।
 अनुभवा नाही सरी । चैतन्याचिया ॥ १० ॥
 चैतन्याविण जड नाही । जडावीण चैतन्य नाही ।
 परी त्याचे माध्यम कायी । गुरुकृपे उमगोनी ॥ ११ ॥
 जीवनसूत्री चैतन्य । ज्यानी अनुभवले ते धन्य ।
 मग काय उरले अन्य । दावावे म्हणती श्रीज्ञानेश्वर ॥ १२ ॥
 घडियचेनी आकारे । प्रकाशिजे जेवी अंबरे ।
 तेवि विश्वस्फूर्ती स्फुरे । स्फूर्तिचि हे ॥ १५ ॥ (मूळ)
 शुन्य लहरीचेनी आकारे । प्रकाशे जई अंबरे ।
 तई विश्वस्फूर्ती उरे । स्फुरद्रूपी ॥ १ ॥
 म्हणोनि वाराचि अमुचा देव । तेथ वाराचि भक्त सावेव ।
 जेणे ढवळिले हे विश्व । उहुळपणे ॥ २ ॥
 वाराचि आमुचा मायबाप । जो कां हरवी त्रिविधताप ।
 अखिल विश्वाचा संकल्प । येणेचि केला ॥ ३ ॥
 एकोऽहं बहुस्याम् । हे श्रुतिवचनाचे वर्म ।
 ध्यानी आलिया मर्म । उकल होय विश्वाचा ॥ ४ ॥
 हा चैतन्यरूप वारा । दावी दृश्याचा पसारा ।
 स्फुरद्रूप स्फुरणे आकारा । सहजचि आले ॥ ५ ॥
 न लिंपता सुख दुःख । येणे आकारे क्षोभोनि नावेक ।
 होय आपणिया सन्मुख । आपणचि जो ॥ १६ ॥ (मूळ)

अस्तित्व प्रवाही आकारिले । तेथे विकारी सुखदुःख झाले ।
 आपणया सन्मुख वाहिले । सुखदुःखातीत अलिप्त ॥ १ ॥
 प्रकृतीवाचोनी कैची विकृती । अधिष्ठानावाचोन कैची प्रकृती ।
 सोडविता ही गुंतागुंती । निर्भ्रम चित्ती होतसे ॥ २ ॥
 येथ जीवन संप्रम प्रकृती । व्यवहारी आलिया विकृती ।
 अयव्वय ज्याची कृती । या कर्मकांडी सुखदुःख ॥ ३ ॥
 मरण ते प्रकृती । जीवाचे जीवित विकृती ।
 सूक्ष्मतम लहरी मरण स्थिती । प्रकर्षिल्या जीवित ॥ ४ ॥
 जन्मापासून । जो होय निरसन ।
 विकार उठले ऐसे जीवन । प्रकर्षात्मक ॥ ५ ॥
 जे ठायी हे घडले । ते ठायीच पाहिजे गेले ।
 तरीच सुखदुःखातीत भले । होता येई ॥ ६ ॥
 जीवनाचे अनुकंपन । हे संप्रमाचे चिन्ह ।
 व्यष्टी भावे स्वार्थ परायण । ते तो प्रकर्षे चाळवले ॥ ७ ॥
 वारिया भिनलिया वारा । आप आपणिया भारा ।
 दृश्य दिठी देखिलिया चतुरा । द्रष्ट्यासी भेटी ॥ ८ ॥
 आपुले आपण सौख्य घोटी । ते तो दुणावे न मावे पोटी ।
 सुखदुःखाची गोठी । मागुती काई ॥ ९ ॥
 द्रष्ट्यासी भेटता । नुरे कर्माकर्माची वार्ता ।
 सुखदुःखाचिये कथा । केवी उरे ॥ १० ॥
 तया नांव दृश्याचे होणे । संवित्ति द्रष्ट्वा आणिजे तेणे ।
 बिंब बिंबत्व जालेपणे । प्रतिबिंबाचेनि ॥ १७ ॥ (मूळ)

प्रतिबिंबे बिंबा बिंबपण । तये परी द्रष्टा दृश्यपण ।
 सुप्त अस्तित्व क्षण । तेचि दृश्य ॥ १ ॥
 हे तो असे सापेक्ष । म्हणोनि म्हणती द्रष्टा दृश्य ।
 जीवनाचे आकर्ष प्रकर्ष । अनस्यूत होती पै ॥ २ ॥
 अंतर्बाह्य एकचि हरी । बिंबे बिंबला एकसूत्री ।
 झिलमिल झिलमिल चमकती लहरी । मोतीया परी ॥ ३ ॥
 जै घडे आकर्षण । तै होईजे दर्शन ।
 दर्शनेचि समाधान । निश्चयेसी ॥ ४ ॥
 आत्माराम सर्वाघटी । देहादेही एकचि दिठी ।
 सूर्यकला प्रकाशक हे गोठी । श्री ज्ञानेशांची ॥ ५ ॥
 प्रकृतात्मा जन्मे मरे । भ्रासे विस्मरणाचे वारे ।
 भ्रूमध्येतुनी किरण पसरे । आत्मसूर्याचा जेथही ॥ ६ ॥
 वाफ होता जीवनाची । साथ येई ऐक्यतेची ।
 एरव्ही तरी व्यवहाराची । सोय आहे ॥ ७ ॥
 विस्मरणाचे वारे तरी । देही पसरे तैसेची बाहेरी ।
 स्थिर होवोनी ऊर्ध्वी अंतरी । जरी ते फाको लागे ॥ ८ ॥
 तरी कंठस्थानी ॐ कार वन्ही । चेतलिया उरे अवश्यक गुणी ।
 अनवश्यक गुण झणी । आटोनि जाती ॥ ९ ॥
 आकाशरूप होता जीवन । ते करी उर्ध्व गमन ।
 तेथ आत्मसूर्याचा किरण । जरी भिनला ॥ १० ॥
 तरी तो होय स्मरणरूप । निरसोनी संकल्प विकल्प ।
 आप-आपणा पहाता अपाप । दिठीच मिठी ॥ ११ ॥

तेवी आपणचि आपुला पोटी । आपणय दृश्य दावित उठी ।
द्रष्टा दृश्य दर्शन त्रिपुटी । मांडे ते हे ॥ १८ ॥ (मूळ)

आपणया ठायी आपण । द्रष्टा दृश्य दर्शन ।

त्रिपुटी योगेकरून । मांडणी करी ॥ १ ॥

आत्मत्वाचे अकुंचन । हे दृश्याचे प्रसरण ॥

कां तेथे झाले स्फुरण म्हणोनिया ॥ २ ॥

स्फुरणेची उठली लहर । तेची जाले चराचर ।

परी त्याचे त्रिकुटी सार । जेथ त्रिपुटी नाही ॥ ३ ॥

ओळखिले नाही त्रिकुट । तव दृश्य देहाचे मेतकुट ।

जया पोटी कालकूट । जाणती जीव ॥ ४ ॥

तेचि द्रष्ट्याचे कारण । जेथ पहाले पहाणेपण ।

जेणे लपाले आपण । आत्मरूप ॥ ५ ॥

एक लपाले एक विस्तारले । तेणे द्रष्टा दृश्य दर्शनी आले ।

त्रिपूटी नाम ते पावले । आपूले आपण जाणावया ॥ ६ ॥

परी तेथे उपाधि भरे । हा आपणाते विसरे ।

परतल्या त्रिकुटी ओसरे । त्रिपुटी हे ॥ ७ ॥

दृष्टी उपाधि जरी न भरे । तरी विश्वीही आनंद संचरे ।

स्मरण वारियाचेनि पुरे । द्वैतीही अद्वैत प्रचिती ॥ ८ ॥

सुताचिये गुंजे । आंत बाहेर नाही पुजे ।

तेवि तिनपणेविण जाणजे । त्रिपुटी हे ॥ १९ ॥ (मूळ)

जीवनसूत्राचिया गुंजे । आंत बाहेर एकचि जे ।

तेथ तिनी वाचोनीया जे । त्रिपूटी निरास ॥ १ ॥

जया बोलती अभेद त्रिपुटी । त्रिपुटी परी भेद न दिठी ।

जेथ आपआपणा भेटी । सहजेचि ॥ २ ॥

जे का असे सूत्रधारी । जे आखिल विश्वसूत्री ।

स्वसत्ते परोपरी । चाळवी विश्व ॥ ३ ॥

म्हणोनि हे अवघे खेचले । खेचोनि गतीमान झाले ।

गतीमान होवोनि न कोसळे । एकमेकी ॥ ४ ॥

प्रवाहाने जाले दृश्य । आणि आले व्यवहारास ।

परी तेथही अनुभव सौरस । अंतरीचा ॥ ५ ॥

दृश्य प्रगट होये । अनुभव प्रगट न होये ।

जरी तो शब्द ओतिला लवलाहे । तरी तो अनुभवावीण अकळ ॥ ६ ॥

नुसधे मुख जैसे । दखिजतसे दर्पण मिसे ।

वायाचि देखणे ऐसे । गमो लागे ॥ २० ॥ (मूळ)

दृष्टीचिया दर्पण मिसे । स्वरूप जै विलोकितसे ।

पहाणे वायाचि ऐसे । वाटो लागे ॥ १ ॥

एकत्वी सुख घेता नये । अनेकत्वी प्रत्यया ये ।

म्हणोनीया अनेकत्व हे । एकत्वाकारणे ॥ २ ॥

होवोनिया नरनारी । आत्मा आत्मत्वे क्रीडा करी ।

हेचि सत्य परोपरी । पहाता दिसे ॥ ३ ॥

दृष्टी दर्पणी जग पहाता । भेटे आपआपणा स्वता ।

जई आनंद निरुता । सहज होय ॥ ४ ॥

गुरुकृपा आत्मदृष्टी । आत्मयाचि पडे गांठी ।
 नातरी हे गोठी । केवि घडे ॥ ५ ॥
 आपुला चेहराही आपणास । पहाता नये ही साक्ष ।
 म्हणोनिया दर्पणाचे मिष । घ्यावे लागे ॥ ६ ॥
 पहाणे आपणासि आपण । तरी त्याचे काय प्रयोजन ।
 आपणाठायी आपण । आहोच की ॥ ७ ॥
 तैसे न वचता भेदा । संवित्ति गमे त्रिधा ।
 हेचि जाणे प्रसिध्दा । उपपत्ती इया ॥ २१ ॥ (मूळ)
 चैतन्ये न मोडतया भेदा । संवित्ति गमली त्रिधा ।
 त्रिपुटी उपपत्ती प्रसिध्दा । ऐसीच असे ॥ १ ॥
 इडा पिंगला सुषुम्ना । एकत्वी पहाणे आपणा ।
 जरी तेथ वेगळेपणा । व्यवहार चोख ॥ २ ॥
 तीनी माजी एकपण । तेचि त्याचे साचपण ।
 जरी ते होय तीनपण । ग्रंथ आटपला वाढता ॥ ३ ॥
 येणे कफ वात पित्त चावळे । तै प्राण गोळा हाती एकवेळे ।
 जीव तोही कळवळे । आत्मसुख केऊती ॥ ४ ॥
 परी तीन नाड्या एक होता । प्राणापान सरता ।
 जाय त्रिकुटावरुता । त्रिधा गुणदोष नुरती ते ॥ ५ ॥
 जरी उपजता करंटा । सुषुप्तीची ये वरी वाटा ।
 रामकृष्णी होता पैठा । आतुडे हरी ॥ ६ ॥
 दृश्याचा जो उभारा । तेच द्रष्टृत्व होय संसारा ।
 या दोहीमाजिला अंतरा । दृष्टि पंगु होय ॥ २२ ॥ (मूळ)

द्रष्टृत्व संसरण संसारा । जै दृश्याचा पसारा ।
 शोधिता निरंतर अंतरा । आंधळा होय ॥ १ ॥
 जै आत्मत्व विसरे । तै दृश्य उभारे ।
 तेणे उपाधि संचरे । संसरण ॥ २ ॥
 तया संसरणी जे चैतन्य । तेथे आले द्रष्टेपण ।
 द्रष्ट्या दृश्यातील पहाण । जे अंतर ॥ ३ ॥
 तया बोलती अवकाश । पहाणे देखणे शब्द त्यास ।
 तेथे हा पहाणेपणास । अंधत्वे मुकला ॥ ४ ॥
 म्हणोनी अंतर न दिसे । तै पहाणेपणा दृश्य गिवसे ।
 वस्तूवरी लहरी प्रकाशे । दृष्टी लहरी मनमिळणी ॥ ५ ॥
 प्रकाशलहरी दृष्टीलहरी । उपरी मनाचिया लहरी ।
 एकवटलिया कुसरी । तो विषय होय ज्ञानाचा ॥ ६ ॥
 मग ते दृश्याचे पहाणे । परी अंतर पहाणे शून्य नेणणे ।
 जरी कां ते जहाले पहाणे । तरी अंध जगा ॥ ७ ॥
 मग ते तेथिचे दृश्य लोपे । दृष्टी आली पहाणे पे ।
 पहाणिया पहाणे अपापे । त्या लहरी भिनल्या द्रष्ट्यासी ॥ ८ ॥
 मग ते घडे आत्मदर्शन । जेथे नुरे संसरण ।
 जीवनगतीचे डोळे होऊन । आदळी ज्या बिंदूवरी ॥ ९ ॥
 तयाचा होवोनी डोळा । तो आत्मया भिनला ।
 द्रष्टा दृश्य आधवा बनला । आत्माचि तो ॥ १० ॥
 आत्मया आत्मत्वे आत्म देखणे । ते त्रिपुटी म्हणावी कोणे ।
 बोलणे तो शाब्दिक बोलणे । अभेद त्रिपुटी ॥ ११ ॥

पहाणे पहाणेचि दर्शन । जे का असे ईश्वरी ज्ञान ।
तोचि अवतार सगुण । श्रीज्ञानेश्वर ॥ १२ ॥
जे कां सुखाचे सागर । जे ज्ञानाचे आगर ।
जे दयेचे पाझर । आत्मगुणे ॥ १३ ॥

**दृश्य जेधवा नाही । तेधवा दृष्टी घेऊनी असे काई ।
आणि दृश्येवीण कांहीं । द्रष्टत्व असे ? ॥ २३ ॥ (मूळ)**

द्रष्टा कैचा दृश्याविण । दृष्टीचे काय पहाणेपण ।
पूर्ण दृष्टी म्हणोन । एक द्रष्टा ॥ १ ॥
लहरीने उठे दृश्य । तो मर्यादा आली दृश्यास ।
मर्यादा आली दृष्टीस । पूर्ण दृष्टीच्या आभावे ॥ २ ॥
पूर्ण दृष्टी पूर्ण लहरी । अपूर्ण दृष्टी अपूर्ण लहरी ।
परी त्याही उठवी वर्तुळाकारी । पूर्णता काही दावावया ॥ ३ ॥
पूर्णांतोनि अपूर्णांत येणे । अपूर्णांतुनि पूर्णते जाणे ।
या नांव दृश्य द्रष्टत्व फावणे । दृष्टी मिसे ॥ ४ ॥

**म्हणोनि दृश्याचे जालेपणे । दृष्टि द्रष्टत्व होणे ।
पुढती ते गेलिया जाणे । तैसेचि दोन्ही ॥ २४ ॥ (मूळ)**

चैतन्ये लहरीचेनि शून्ये । आत्मदृष्टी अभावपणे ।
दृष्टी द्रष्टत्व होणे । तया अभावे एकचि ॥ १ ॥
एकापासूनी जाले दोन । दोनीपासुनी झाले तीन ।
तीनीमाजी एकपण । असतचि असे ॥ २ ॥
हे चि या श्रीचांगदेव पासष्टी । श्रीज्ञानराज सांगती गोठी ।

हजार वळसे एक गाठी । तयापरी ॥ ३ ॥
द्रष्टा जरी उपाधिभूत । तरी द्रष्टुत्वासी अर्थ ।
दृश्यही गमे सार्थ । विचार पाहता ॥ ४ ॥
परी तो द्रष्टा सांडी देह दृश्यता । तरी ते असोनि काय अर्था ।
जेथ त्रिपुटीची वार्ता । असोनि काई ॥ ५ ॥
दृष्टी द्रष्टत्व तैसेचि राहिले । दृष्टा दृष्ट यासीच मिळे ।
ब्रह्म ब्रह्ममाजी खेळे । अभेद ते ॥ ६ ॥
मग काय दृश्याचे भान । दृष्टी द्रष्टुत्वाचे किं प्रयोजन ।
ते असोन आणि नसोन । सारखेचि ॥ ७ ॥
उपाधि असोनि वेगळे । वा उपाधिचिया मेळे ।
आत्मसाक्षित्व जरी आले । तरी ऐक्य त्रिपुटीचे ॥ ८ ॥

**एवं एकची झाली ती होती । तिन्ही गेलिया एकचि व्यक्ति ।
तरी तिन्ही भ्रांती । अेकपण साच ॥ २५ ॥ (मूळ)**

एकचि झाले तीन । तीने गेलिया एकपण ।
तीन ते भ्रमण । एक साच ॥ १ ॥
ज्ञेय ज्ञाता ज्ञान । ध्येय ध्याता ध्यान ।
यांस त्रिपुटी म्हणती सज्ञान । परी ते समरसतेवीण घडेना ॥ २ ॥
या तीनीची समरसता । या नांव एक्यता ।
तेथ साचची येई हाता । एरव्ही भ्रांती ॥ ३ ॥
इडा पिंगला सुषुम्नाकार । तरीच घडे हे साचार ।
ना तरी विचार । करुनि काई ॥ ४ ॥
तीन देह तीन अवस्था । तीन गुण दोष तत्वता ।

तीन लोक स्वभावता । तीन नाड्या ॥ ५ ॥
 परी याची चाले फिरती । तेणे सदा ऊठे भ्रांती ।
 येथ जरी स्थिरता चित्ती । तरी साच कळे ॥ ६ ॥
 एकावाचोनि हे काही न टिके । परी एकचि झाले पारखे ।
 जीवनाचिया संभ्रमी निके । हरपले साच ॥ ७ ॥
 एकासी होता । हे आघवेचि बुडे अवचिता ।
 तेथे नुरेचि मागुति चिंता । चिंतनावीण ॥ ८ ॥
**दर्पणाच्या आधी शेखी । मुख असतचि असे मुखी ।
 माजी दर्पण अवलोकी । आन कांही होये ? ॥ २६ ॥ (मूळ)**
 दृष्टी आरंभू शेवटी । एक स्वरूपाचि गोठी ।
 अलक्ष्य परी लक्ष्य दिटी । जैसे तैसे ॥ १ ॥
 दर्पण हाती असता नसता । मुख हे असतचि तत्वता ।
 आधी मुखदर्पण मागुता । हे सत्य की नव्हे ॥ २ ॥
 डोके धड तो पगडी । आपुलियावरी आयुष्याची कोडी ।
 सर्व प्रचिती रोकडी । आपुल्याच ठायी ॥ ३ ॥
 नाही तरी काय आहे । जै आपणचि नोहे ।
 आपणाकरिता सर्व हे । तयाकरिता कां आपण ? ॥ ४ ॥
 मग आपुल्यावाचोनी येथ काय । कांही सोय गैरसोय ।
 आत्म्याचिसाठी प्रमेय । न प्रमेये आत्मा ॥ ५ ॥
 मग यांसी किती महत्व द्यावे । हे आपुले आपणचि ठरवावे ।
 मालासी मोल नाही म्हणोनि विकावे । कां गिन्हाईक ॥ ६ ॥

मालाची होय किंमत । परी गिन्हाईकाचि न करता येत ।
 हेचि ओळखावे महत्त्व । वा बाजारी दृश्याचे ॥ ७ ॥
 आपण तो आपुले ठायी । पहाणे कांही आहे नाही ।
 आपणासाठी हे सोई । स्वानंदासी ॥ ८ ॥
 दर्पणी आपणा आपण पाहिले । तरी तेथ आन काय झाले ।
 आत्मसमाधानावाचोनि वहिले । एकसरा ॥ ९ ॥
 आत्मसुखासाठी । चराचर हे त्रिपुटी ।
 दृश्य देहाची मात मोठी । निराळी काई ॥ १० ॥
**पुढे देखिजे तेणे बगे । देखते ऐसे गमो लागे ।
 परी दृष्टीते वाऊगे । झकवित असे ॥ २७ ॥ (मूळ)**
 दृष्टीचेनी योगे । देखत ऐसे गमो लागे ।
 परी दृष्टीही ऊगे । ठकवीतसे ॥ १ ॥
 लहरी लहरीचेनि मेळे । अस्थिर ते दृश्य ऊसळे ।
 परी सातत्याने झळाले । म्हणोनि पहाणे घडे ॥ २ ॥
 उपाधीचेनी समरसे । चैतन्य न समरसे ।
 आत्मसूख सौरसे । तरी होईल कायी ॥ ३ ॥
 म्हणोनि दृष्टी ठकवी आपणा । नेणोनि अंतरनिष्ठाच्या खुणा ।
 काय दडले आमुच्या नयना । तेची न कळे ॥ ४ ॥
 उपाधीचा ठसा । येई दृष्टीवरी प्रकाशा ।
 तेथेचि जीवा पडे फासा । या उपाधीचा ॥ ५ ॥
 म्हणोनी बुडण्याची वेळ । आली नसताही जळ ।
 परी सदगुरुराज दयाळ । त्यानी स्थीरदृष्टी जै दाविले ॥ ६ ॥

तेचि पुनःपुन पाहो । तै आपण आपणाठायी आहो ।
जेथ अहंकाराचा नाहो । आनंदरूप ॥ ७ ॥

म्हणोनियें दृश्याचियें वेळे । दृश्य द्रष्टृत्वा वेगळे ।
वस्तुमात्र निहाळे । आपणासी ॥ २८ ॥ (मूळ)

दृश्य दृष्टी समरसे । आपणचि आपणया पहातसे ।
ज्याचे हे बनले असे । तेचि लक्ष्य ॥ १ ॥

स्फुट्टुपी जे स्फुरले । तेचि लक्ष्य त्याचे झाले ।

दृष्टी जये वेळे । भिडे ते दृश्य ॥ २ ॥

तेथे दृश्य द्रष्टृत्वा वेगळे । जे कां सदा संचले ।

स्फुरद्रुप उदेले । सवा घटी ॥ ३ ॥

वायूपणे थे संचरले । वायूचिया डोळे ।

वायूने जे दृश्य जाले । तेथ न्यहाळे आपणामी ॥ ४ ॥

वाद्य जातेविण ध्वनी । काष्ठ जातेवीण वन्ही ।

तैसे विशेष ग्रासुनी । स्वयेचि असे ॥ २९ ॥ (मूळ)

आत्म वायू वाद्येविण ध्वनी । आत्मप्रकाश काष्ठेवीण वन्ही ।

म्हणोनि त्रिपुटी नासोनि । आत्माचि असे ॥ १ ॥

जे कां असे संविद । जेथ होय आत्मबोध ।

जये ठायी आत्मशोध । इये देही ॥ २ ॥

नादप्रकाश । जीवनरस ।

परमाणू मिनले विशेष । तया जीवनी ॥ ३ ॥

ते उपाधिभूत जीवन । भाता चाले प्राणापन ।

तेथ अनुहताचे श्रवण । जे प्रकाशमय ॥ ४ ॥

प्राणवायू नासिके वहात । ते स्थिती ज्यावरी स्थित ।

तो प्राण कोण मार्गी येत । जो स्वयंनाद दुमदुमे ॥ ५ ॥

जयाचे माध्यम आकाश । जई होन नाद घोष ।

आपेआप प्रकाश । जीवनाचा ॥ ६ ॥

ते प्राणगती स्पंदनातुनी । धावे भूमध्यस्थानी ।

जो प्राण अंगुष्ठप्रमाणी । सहस्त्रारी ॥ ७ ॥

सहस्त्रार तो गर्जे अनुहाते । चैतन्यलहरी उठती जेथे ।

प्रकाश झळाळे झोते । अखंडत्वे घटामाजी ॥ ८ ॥

कानी घालोनिया बोटें । नाद एकावे अचाट ।

नेत्र मुद्रा चेपुनी उत्कट । आत्मप्रकाश जाणावा ॥ ९ ॥

हेचि स्वयंरूप विशेष । चित्तासी सहज दे उल्हास ।

जरि का जाय अशेष । बहिर्वृत्ती ॥ १० ॥

जे म्हणता नये काही । जाणो नये कैसेही ।

असतचि असे पाही । असणे जया ॥ ३० ॥ (मूळ)

साहित्य साधने जाणता नये । जया काहीच म्हणता नये ।

अस्तित्वेचि असणे इये । जया असे ॥ १ ॥

तो प्रयोगी म्हणोनी प्रयोग नसे । तो संविद म्हणुनि जाणता नये ।

तयाचै सर्व जाणता ये । मग तया कैसेनि जाणावे ॥ २ ॥

ज्ञानाचा तो विषय नोव्हे । तयामुळे दृश्य ज्ञान होये ।

दृश्य हे ज्ञानाचा विषय होये । दृश्य ते दृश्यामुळे ॥ ३ ॥

द्रष्टा दृश्यत्वे द्रष्टृत्व । तेथ ज्ञानेचि जाणी नेणीव ।
 तरी तया ज्ञाणणेचा संभव । असे केवि ॥ ४ ॥
 ज्ञानी आत्मा कां आत्मी ज्ञान । तेथ त्याची वर्मखूण ।
 ज्ञान हा आत्म्याचा विषयी जाण । तरी तो काय जाणी तया ॥ ५ ॥
 म्हणोनि ते अकृत्रिम । स्वसंवेद्य निरूपम ।
 जेथ रूप आणि नाम । एकचि जाले ॥ ६ ॥
 म्हणोनि ते असतची असे । तर्का जाणीवे न गवसे ।
 परी तयामुळे हे सर्व गवसे । अखिल विश्वी ॥ ७ ॥

आपुलिया बुबुळा । दृष्टि असोनि अखम डोळा ।
 तैसा आत्मज्ञानी दुबळा । ज्ञानरूप जो ॥ ३१ ॥ (मूळ)

आपुलिया बुबुळा । जेवि न देखे डोळा ।
 आत्मज्ञानी बुबुळिया दुबळा । आपआपणा पहावया ॥ १ ॥
 आत्मदृष्टी आत्ममणे । आत्मत्वे आत्मया पहाणे ।
 आत्मसुखी सुखासने । सहज ते ॥ २ ॥
 जयामुळे हा डोळा पहातो । जया काय हा डोळा पहातो ।
 वर्म हे जो ओळखितो । तयासी कळे ॥ ३ ॥
 पहाता हा मासाचा डोळा । तो काय पाहील ब्रह्माचा गोळा ।
 जो पाहिन म्हणे तो आंधळा । समर्थ म्हणती ॥ ४ ॥
 देखणा जो दृष्टीचा । तो दृष्टीसी होय गोचर कैचा ।
 तरी तो अगोचरची साचा । गुरुकृपे प्रत्यया ये ॥ ५ ॥
 डोळे चंद्रसूर्य गती । जीवनाचे उन्मीलती ।
 तरीच हे अनुभुती । आत्मतेचि ॥ ६ ॥

जरी होय दृष्टीचा उलटा मारा । तरीच हे साधे चतुरा ।
 परमार्थी तो पुरा । सत्यसाच ॥ ७ ॥
 पहाणे परतता । सहजेचि ये आत्मता ।
 तेथ जे निवांतता । ते समाधान ॥ ८ ॥

जे जाणणेचि किं ठायी । नेनणे कीर नाही ।
 परी जाणणे म्हणोनियाही । जाणणे कैचे ॥ ३२ ॥ (मूळ)

जयाचेनि जाणीव । जयाचेनि नेणीव ।
 तो आत्मा स्वयमेव । दोनी पैल ॥ १ ॥
 जेथ जाणीव नेणीव नाही । तेथ उरले ते काई ।
 जे स्वयंब्रह्म सर्वही । स्वरूपाकार ॥ २ ॥
 पहाता सुषुप्ती । काय जाणीव नेणीव स्थिती ।
 तुरीये लाधली उन्मत्ती निगुती । तरी काई उरे ॥ ३ ॥
 जेथ शब्द होय कुंटीत । आत्मप्रत्यय लाभत ।
 ब्रह्मानंदी डुल्लत । आपण पे ॥ ४ ॥

यालागी मौनेचि बोलिजे । काही न होनी सर्व होईजे ।
 नव्हता लाहीजे । काहीच नाही ॥ ३३ ॥ (मूळ)

मौन ब्रह्माचे बोलणे । कांही न होनी सर्व होणे ।
 काही न होता लाभणे । आत्मस्थिती ॥ १ ॥
 मौन हे गुरुंचे व्याख्यान । शिष्यांचे संदेह छिन्नभिन्न ।
 हे काव्य की मनरंजन । कां सत्य साच ॥ २ ॥
 जेणे हृदग्रंथीचे भेदन । संशयाचे उच्चाटन ।
 नुरे कर्माचे बंधन । दृष्टी उरफाटी होतसे ॥ ३ ॥

पुन्या पदाथाविषयी बोलणे । हे तो पहातो अपुरे होणे ।
 पूर्णतेसी आणि ऊणे । म्हणोनि मौनचि उत्तम ॥ ४ ॥
 मन वाचातीत जे पूर्ण । तेथ त्यास कां द्यावा शीण ।
 मनवाचातीत होऊन । कान सेवावे ॥ ५ ॥
 जेथ चैतन्य वाचेचे स्फुरण । तेथ सहज च घडे मौन ।
 अनुहताचे श्रवण । होवोचि लागे ॥ ६ ॥
 पुरी जळता जंव अपुरी । तवं तवं ती चुर चुर करी ।
 परी ती तळलिया पुरी । आवाज नाही ॥ ७ ॥
 आत्मनिनाद जो पुरा । तेथ काय बोल राहिल अपुरा ।
 येथ जो जाहला पूरा । तोचि पुरा परमार्थी ॥ ८ ॥
 येथ जे नुरोनि ठेले । ते नसोन असती वहिले ।
 कां चे विश्वी असोन नव्हते भले । म्हणोनिया ॥ ९ ॥
 जेथ सर्वाचा निरास । तरीच उरे हे आकाश ।
 तैसे काही न होनी आपणांस । भेटी आहे ॥ १० ॥
 तया नाम आत्मस्थिती । श्री ज्ञानराज हे बोधिती ।
 संतसज्जनी प्रचिती । घेतली ज्याची ॥ ११ ॥
नाना बोधाचिया सोयरिके । सांचपण जेणे एके ।
नाना कल्लोळ भाळिके । पाणी जेवी ॥ ३४ ॥ (मूळ)
 साचपण एकाचिया । सोयरिक बोधाचिया ।
 कल्लोळ माळा पाणिया । पाणीच जेवी ॥ १ ॥
 जसा आत्मा तसा बोध । बोध काय होय शब्द ।
 कृतीरूप जे सिध्द । चित्रशुद्धीचेनी ॥ २ ॥

चित्र शुध्द जरी नाही । तरी बोध करील काई ।
 पाठांतर ते व्यर्थ होई । अंतरता धर्म ॥ ३ ॥
 पूर्णकृपे सदगुरु बोलला । नाममंत्र कर्णी फुंकिला ।
 श्रीसद्गुरु हनुमंत घोलती बोला । हे बोधस्थिती ॥ ४ ॥
 नळी फुंकली सोनारे । इकडून तिकडे गेले वारे ।
 धारणा काय होय तेथ रे । तुकोबा सांगती कळवळुनी ॥ ५ ॥
 फुंकर फुंकिता । घुमे नाद अवचिता ।
 चैन न पडे सर्वथा । तयावाचुनि ॥ ६ ॥
 घुं घुं घुं डेरे घुमती । बोधस्थिती आत्मस्थिती ।
 बोध तत्त्वरूप निगुती । म्हणोनिया ॥ ७ ॥
 परा पश्यंती मध्यमा । वैखरीची होता सीमा ।
 जे वाचा आगम निगमा । अकळ होय ॥ ८ ॥
 जो केवळ स्वयंनाद । परी जो न होय शब्द ।
 ऐसिया स्थिती जो बोध । तो त्रिपुटी पैल ॥ ९ ॥
 आपुलिया जीवनी घुमारा । रूण झुण साक्ष पैरा ।
 वारिया मिनलिया वारा । दृष्टी खिळे तेथची ॥ १० ॥
 तो नुरे देहभान । त्रिपुटीचे होय निरसन ।
 हीच एक वर्मखूण । ठायी पडे ॥ ११ ॥
 म्हणोनी नाम प्रज्ञाची कारण । नामे गुरु शिष्यपण ।
 आमुचे मामा बोधिती वचन । कीर्तनात ॥ १२ ॥
 ज्या बोधाने हा साधिला सांधा । जेणे जीव येईल बोधा ।
 तेथ काय देहबाधा । गुरुशिष्या ॥ १३ ॥

गुरुशिष्य देहावरी नसती । तेथ पातळी एकचित्ती ।
बोधधारणा ठसे निगुती । व्यष्टीभाव उरेचिना ॥ १४ ॥
कल्लोळ माळा पाणिया । तेथ काय त्या वाचोनिया ।
मग काही म्हणावे यया । एकचि गांठ ॥ १५ ॥

जे देखिजतेविण । एकले देखतेपण ।

हे असो आपणिया आपण । आपणचि जे ॥ ३५ ॥ (मूळ)

चैतन्य ते लहरी पूर्ण । तेथ स्वयंसिध्द पहाणेपण ।

सहज स्वयंप्रकाशमान । अलक्ष्य लक्ष्य ॥ १ ॥

कोण्याही अवस्थेप्रती । असे आत्मजागृती ।

हाक देता वृत्ती । भावे उठती ओ म्हणोनिया ॥ २ ॥

एकाच नावाच्या व्यक्ती । जरी का असल्या सुषुप्ती ।

जया जावे हाक देती । तोचि देव हुंकार ॥ ३ ॥

कळो अथवा न कळो मती । हे तरी दिसे जगती ।

परी जरी का घडे बोधस्थिती । ते आत्मस्थिती उघड ॥ ४ ॥

मग तेथे पडदाचि नाही । निजतेज उमाळा येई ।

स्वस्वरूपीच डोळा राही । येर सर्व गौणची ॥ ५ ॥

जे कोणाचे नव्हतेनि असणे । जे कोणाचे नव्हता दिसणे ।

कोणाचे नव्हता भोगणे । केवळ जो ॥ ३६ ॥ (मूळ)

कोणी नाही तरी जे आहे । आहे नाही हे होय जिये ।

दिसणे भोगणे होय । स्वसंवेद्य ॥ १ ॥

असणे दिसणे भोगणे । काय घडे चैतन्याविणे ।

दृश्यातील चैतन्य उणे । तरी उरेल काई ॥ २ ॥

सत्तावीसा नऊ गेले । तरी खजिन्यांत काय आले ।

नाकी नऊ आले । तरी आटपला ग्रंथ ॥ ३ ॥

दृश्य देही इंद्रिय संवडी । आत्मता लपोनि राहिली रोकडी ।

तयाते नेणोनि व्यवहारती वेडी । हेचि माया ॥ ४ ॥

मा म्हणजे काही नाही । यातोनि जे जाणे होई ।

तेचि माया म्हणती नवलाई । आमुचे मामा ॥ ५ ॥

तया पुत्र तूं वटेश्वराचा । र वा जैसा कापुराचा ।

चांगया मज तुज आपण याचा । बोल ऐके ॥ ३७ ॥ (मूळ)

तूं तो पुत्र वटेश्वराचा । रवा जैसा चत्वारदेहाचा ।

जो विलास वायूचा । आत्मतत्त्वी ॥ १ ॥

वटेश्वराचा जो अस्तिभाव । तोचि तुज अंगी सावे ।

पुत्र आत्माचि हा भाव । श्रुतिवचनाचा ॥ २ ॥

चार देहाचा रवा । पंच तत्त्वी जाला आधवा ।

नामरूपे वायूचि बरवा । नटलासे ॥ ३ ॥

हा देह कर्पूरभाव जै जाय । तै तेथ अज्ञानकाजळी न राहे ।

ठायीच समाप्ती होय । त्रिपुटीची ॥ ४ ॥

चांगदेव मला आणि तुला । हा आत्मत्वाचा बोल उमटला ।

ऐकोनिया तो वहिला । सुखीया होसी ॥ ५ ॥

उपाधिभूत जे जीवन । तेथ चत्वारदेहाचे निरसन ।

जेथे घडे सौम्य ज्वलन । जीवनाचे ॥ ६ ॥

उपाधिचे एकत्रिकरण । तेचि होय पृथःकरण ।

जरी चित्ताचे केंद्रीकरण । घडे जीवनी ॥ ७ ॥

पंचतत्वाचे पृथःकरण । ते चत्वार देहाचे जीवनी निरसन ।
शुध्द आकाशरूपजीवन । उरे मागुती ॥ ८ ॥
ते उर्ध्वगामी होता । प्राणगती मिनली तत्वता ।
प्राणशक्तीची सरिता । तेथचि मिळे ॥ ९ ॥
जेथ प्राणापान आटले । तेथ मनोधर्म हे निमाले ।
मुखेविण चैतन्य बोले । संघातेवीण ॥ १० ॥
तयाचे श्रवण । मनन आणि निदिध्यासन ।
हेचि साक्षात्कार खूण । संतजनी ॥ ११ ॥

**ज्ञानदेव म्हणे । तुज माझा बोल ऐकणे ।
ते तळहाता तळी मिठी देणे । जया परी ॥ ३८ ॥ (मूळ)**

श्री ज्ञानेश्वर बोलती । अमृतवचने । तुज माझा चिद्बोल ऐकणे ।
श्रवणजिव्हा वेगळेपण । दिठीच मिठी ॥ १ ॥
येथ नाद तो कान । जिव्हा ते स्फुरण ।
अध्यात्म डोळा परीपूर्ण । गगनाचा ॥ २ ॥
डोळा कान नाक तोंड । जरी बंद होती उघड ।
आत्मानुभुती प्रचंड । साधकासी ॥ ३ ॥
श्रीगुरुलिंगजंगम वदती । ज्याची घेतली संतांनी प्रचिती ।
नादबिंदूकला ज्योती । निरंतर ॥ ४ ॥
दिवा वान्या घाली खेव । हा तो परमार्थी अनुभव
देखता दृश्य दिठी हे लाघव । मिठी जाली जीव शिवा ॥ ५ ॥
येथ नासिक ते सर्वाचे नाक । त्र्यंबकेश्वरी वाहे त्र्यंबक ।
चिद्बोल श्रवण सम्यक । अनुहताचा ॥ ६ ॥

बोलेचि बोल ऐकिजे । स्वादेचि स्वाद चाखिजे ।
का उजिवडे देखिजे । उजिडा जेवी ॥ ३९ ॥ (मूळ)

चैतन्य बोले आघातेवीण । जेथ संवादू शब्देवीण ।
अनुवादू दुजेपण । नसता स्वयं उजेडे ॥ १ ॥
देही जरी जीवनाचा बोल । परी तो कानी न येल ।
म्हणोनि जरी कोलाहल । मनीजे जाय ॥ २ ॥
निवांत ते बोलेची बोल । ऐकूं येई हे श्रवण खोल ।
नुसता बोलचि उरेल । नुरले काही ॥ ३ ॥
नळकांड्यातून वारे । वाहे नुसते ते अवसरे ।
ते तेणेचि ऐकिजे सुरे । स्फुरद्रूपी ॥ ४ ॥
शब्द अवाडमय । मन वाचताती होय ।
लौकिकी शब्द म्हणता नये । परी ध्वनीरूप ॥ ५ ॥
तो मी तो मी ऐसा तो शब्द । हा शब्दवीण संवाद ।
तो शब्द नव्हे परिसाद । ऐसा असे ॥ ६ ॥
श्रोतया वक्त्याचे कारण । ऐसे नव्हेचि कारण ।
सापेक्ष नव्हेचि म्हणोन । आत्मानुवादू ॥ ७ ॥
ऐसा दुजेविण अनुवाद । जेथे होय ब्रह्मानंद ।
निंबरगीश्वराचा निर्विषयो चिदानंद । स्वयंतेज उजेडे ॥ ८ ॥
आयुष्याची वाटचाली । अंधार नसे पाऊला पाऊली ।
उजेडे उजेडा घातली । मिठीच जेथे ॥ ९ ॥

**सोनीया वरकल सोने जैसा । कां मुख मुखा हो आरिसा ।
मज तुज संवाद तैसा । चक्रपाणी ॥ ४० ॥ (मूळ)**

सुवर्ण पारख सुवर्णानि । मुखावलोकन मुख दर्पणे ।
 आत्म बोलणे ऐकणे । आत्माठायी ॥ १ ॥
 शब्दाची पारख शब्दाने । मानवाची मानवाने ।
 विचार विचारेचि जाणणे । ऐसेच हे ॥ २ ॥
 जातीस ओळखे जाती । ऐसीच असे हे रिती ।
 जड जडासी ओढे निश्चीती । चैतन्य खेची चैतन्या ॥ ३ ॥
 आपणा कोणी भेटता आपणा । जेवी होय आनंद मना ।
 परी संवाद मनोमनी जाणा । चांगदेवा ॥ ४ ॥
 चक्रा चक्रातुनी । ज्याची अनुभूती जीवनी ।
 तो तुम्ही तैसाचि झणी । गमसी मज ॥ ५ ॥
 ऐसे म्हणती श्रीज्ञानेश्वर । ही भाषाची साक्षात्कार ।
 जवळीक जडे चमत्कार । घडेची लागे ॥ ६ ॥

**गोडीये आपुली गोडी । घेता काय न माये तोंडी ।
 आम्हां परस्परे आवडी । तो पाडु असे ॥ ४१ ॥ (मूळ)**

गोडीने गोडी घ्यावी । तये परी हे आवड जीवी ।
 आकर्षणे आधवी । चैतन्याची ॥ १ ॥
 परस्परा एकाचे आवड । म्हणोनि जाहली संवड ।
 झाकिली कवाडे तो उघड । आत्मानंद ॥ २ ॥
 परी जे काणी लबाड । ते करती कुभांड ।
 त्याची ऐकावी बडबड । कां तो विषयोचि नव्हे ॥ ३ ॥
 तुम्हां आम्हां एकचि कारण । म्हणोनि हे प्रयोजन ।
 ना तरी हे कोण । विचारा आणि ॥ ४ ॥

**सखया तुझेनी उद्देशे । भेटावया जीव उल्हासे ।
 कीं सिध्दभेटी विसकुसे । ऐशिया बिहे ॥ ४२ ॥ (मूळ)**

भेटी सिध्द तुझेनी माझी । नामरूपात्मक निजतेजी ।
 चैतन्य भेदे सहजी । दोन जरी उपाधी ते ॥ १ ॥
 परी उपाधीनें भेटो जाता । सिध्दभेटीये विस्कळता ।
 सिध्दभेटी होता । उपाधी नुरे ॥ २ ॥
 म्हणोनि तुझेनी उद्देशे । उल्हासे वाटे भेटावे असे ।
 निरूपाधी जै गवसे । तरी प्रश्न नाही ॥ ३ ॥
 परी कां भेटली उपाधी । मला तुला होईल उपाधी ।
 उपाधीस लागला उपाधी । भेटी दुरावे ॥ ४ ॥
 म्हणोनि वाटे भय । आता करावे ते काय ।
 परी काही सोय । एथही आहे ॥ ५ ॥
 नासे कल्पना उपाधी । तीच साधूसी समाधी ।
 निर्विकल्प भेटीमधी । निर्विकल्प आनंद ॥ ६ ॥
 म्हणोनि निर्विकल्पे भेटू । सविकल्पे न दाटू ।
 देह बुध्दीचा घोटू । करोनिया ॥ ७ ॥
 निजाचे तेज की तेजाचे निज । ऐसे आहे येथिचे गुज ।
 येथे भेटी तुजमज । सिध्दचि आहे ॥ ८ ॥
 चित्ताचे आसन न सोडता । भेटी आहे अखंडता ।
 हा आनंद तत्वता । अद्वयत्वे निर्भय ॥ ९ ॥
**घेवो पाहे तुझे दर्शन । तव रुपा येवो पाहे मन ।
 तेथे दर्शना होये अवजतन । ऐसे गमो लागे ॥ ४३ ॥ (मूळ)**

दृष्टीद्वारे तुजशी । पहाता भेटी माझी मजसी ।
अलक्ष्य परी उपाधी लक्ष्मी । तरी ते वाया ॥ १ ॥
उपाधिवरी लक्ष्य निरवळ । म्हणोनि जगी या गोंधळ ।
निरूपाधी ते विमल । आत्मस्थिती ॥ २ ॥
चौकटीमुळे चित्र उठले । दुःखामुळे सुखा महत्व आले ।
वियोगेचि जाले । योगाचे कौतुक ॥ ३ ॥
नामरूपाचा मेळ । तेथ उरेना गोंधळ ।
जरी त्याचा गैरमेळ । तरी जंजाळ वैषम्याचे ॥ ४ ॥

**काही करी बोले कल्पी । कां, न करी न बोले कल्पी ।
ये दोनी तुझ्या स्वरूपी । न घेती उमसू ॥ ४४ ॥ (मूळ)**

रणे बोलणे कल्पणे । न करणे न बोलणे कल्पणे ।
आत्मठायी आत्मपणे । कोठोनि व्हावे ॥ १ ॥
जेथ काही घडणे न घडणे । हे तो सहजेचि होणे ।
निःसंदेह आत्मपणे । कौतुकची ॥ २ ॥
जे घडे कौतुकाचे । आत्मकाजी आयुष्य वेचे ।
तेथे बाजारी प्रवासी मालाचे । काय मोल ॥ ३ ॥
कर्मा कर्माचा नुरे आग्रह । न आसक्ती न निग्रह ।
प्रतिग्रह नाही विग्रह । जेथ दिवस रातीही न कळे ॥ ४ ॥
न कळे दिवसराती । अखंड लागलीसे ज्योती ।
तया अनुसरोनी घडती । सर्व चेष्टा ॥ ५ ॥
तो चेष्टवी ते चेष्टे । तो वाटवी ते वाटे ।
तो भेटवी ते भेटे । सर्व जिणें तया हार्ती ॥ ६ ॥

तयाविण हे जिणे । जे आत्मरूपी लाजिरवाणे ।
करणे कां न करणे । परमात्मया हार्ती ॥ ७ ॥
**चांगया तुझेनि नांवे । करणे न करणे न व्हावे ।
हे काय म्हणो परी न धरवे । मीपण हे ॥ ४५ ॥ (मूळ)**

चांगया तंव नांवे । करणे न करणे न संभवे ।
चैतन्य नुरेचि अस्तित्वे । निरहंकारी ॥ १ ॥
नाकासी सूत लागलिया । करणे न करणे जाय विलया ।
तेथ परी अस्तित्व यया । सहजची असे ॥ २ ॥
तो गेला म्हणेल कोण । तरी तो गुन्हा ठरेचि पूर्ण ।
हे निसर्ग दावी आपणा प्रमाण । परी येथे तो योगस्थिती ॥ ३ ॥
केवलेचि जे अस्तित्व । आणि शरीरी म्हणोनि सावेव ।
बहीर आकर्षण स्वभाव । नसेचि परी ॥ ४ ॥
कां हा अस्तिभावेसी मग्न । जेथ नुठीच मीपण ।
मग उगाच बोलोन । उपेगा नये ॥ ५ ॥
ऐसे हे अस्तिचैतन्य नाम । अस्तित्व हेचि ज्याचे वर्म ।
जेथ नुरेचि संभ्रम । देहेंद्रीयाचा ॥ ६ ॥
हे तो उगमाचे पाणी । जेथ पूर केवि आणी ।
हे टिके पूर ओसरे जीवनी । दृश्यादिकीं ॥ ७ ॥

**लवण पाणीयाचा थावो । माजी रिघोनि गेले पाहो ।
तंव तेचि नाहीमा काय घेवो । माप जळा ॥ ४६ ॥ (मूळ)**
पाणीया माजी मिठ गेले । ठाव घेता तेचि झाले ।
ठाव काय बोले उगले । तेचि जला ॥ १ ॥

आम्हां परी लागे मीठ । येथ कोण आम्ही हे स्पष्ट ।
संकल्प विकल्प अचाट । म्हणोनिया ॥ २ ॥
संकल्प विकल्प ज्यांचे गेले । त्यांचे मीठचि सरले ।
मीठ घालोनि कोणी ठेविले । देवापुढे ताट हे ॥ ३ ॥
ऐसियासी देव स्पर्श । तया हाचि वाटे गोड रस ।
शुध्द भाव जै सुरस । वाढोचि लागे ॥ ४ ॥

तैसे तुज आत्मयाते पाही । देखो गेलिया मीचि नाही ।
तेथे तू कैचा काई । कल्पावया जोगा ॥ ४७ ॥ (मूळ)

तंव आत्म्याते पाहो जाता । चांगदेवा मीच नाही तत्वता ।
मीच ना तू कल्पता । येईल काई ॥ १ ॥
मी तू हा विचार । कळे विवेक साचार ।
यावरी सर्व व्यवहार । परी अर्थ नये यासीच ॥ २ ॥
प्रत्येक व्यष्टी भावे । स्वता मी म्हणे स्वभावे ।
आणि ते तू म्हणती आघवे । मनी दुजे आणोनी ॥ ३ ॥
अ म्हणे बला तूं । आणि ब म्हणे अला तूं ।
तूं तूं काय हा हेतू । पाहण्याजोगा ॥ ४ ॥
याचे गणित मांडता । छेद जो उरेल स्वतः ।
जे ठायीच एकता । आधार काय व्यवहारा ॥ ५ ॥
आधारांचे जै नाही । इमारत उठेल काई ।
तारांबळ सर्वाचीही । म्हणोनि कां लपले मी तू ॥ ६ ॥
हे गृहीत धरोनी मी तूं । व्यवहार चालती अनंतू ।
परी ओळखलिया विश्वनाथू । परमार्थाविण न उरेची ॥ ७ ॥

व्यवहार उडाळा । तो परमार्थ झाला ।
आणि पूर्णतेसी आला । पूर्ण पणे ॥ ८ ॥
व्यष्टी गेली तो समष्टी । ना तरी वृथाची कष्टी ।
हिशेबाची नित्याची तुटी । गाठी नाही समाधान ॥ ९ ॥
तूं आणि मी एकची । ऐसी भाषा श्री ज्ञानेशमाऊलीची ।
जे परमावधी सुखाची । योगारूढ जालिया ॥ १० ॥
ऐसाची हा परम योग । नातरी सर्वची वियोग ।
परी या पाहीजे म्हणती योगायोग । तरी जमेल कैसे ॥ ११ ॥
जो सर्वदाची योग । तेथे काय योगायोग ।
हे आमुचि भाषाचि सांग । प्रारब्ध भोगाची ॥ १२ ॥
कोठे जासी भोगा । माझ्यापुढे उभाचि गा ।
याचे वर्म तरी सांगा । कोणीतरी ॥ १३ ॥
हे सरे तरी हे उरे । समाधान खरे पुरे ।
मनमुरोनी सेविता खरे । विवंचना ॥ १४ ॥

जो जागोनि नीद देखे । तो देखणेपणा जेवी मुके ।
तेवि तू ते देखोनि मी ठाके । काहीं नं होनी ॥ ४८ ॥ (मूळ)

जो जागृती ये निद्रा देखे । देखता देखणेपणासी मुके ।
अवस्थांतरे देह दृश्य चुके । तूं ते पाहता तेवीच ॥ १ ॥
तूं ते पाहता । मीच चेईता ।
बहर ये झंझावाता । सहस्त्रदळी ॥ २ ॥
तूं ते पाहता मी स्फुरे । तुझे रूप नकळे साचोकारे ।
तूं ते न पाहता मी पण नुरे । मगचि वळखेरे तुझे रूप ॥ ३ ॥

तूं ते न पाहता पाहो गेलो । माझा मीच विसरलो ।
तेथचि खरेखुरें ओळखिलो । आणि भेटलो एकात्मे ॥ ४ ॥

**अंधाराचे ठायी । सूर्यप्रकाश तंव नाही ।
परी मी आहे हे कांहीं । नवचेचि जेवि ॥ ४९ ॥ (मूळ)**

प्राण धारणेचिया ठायी । चंद्रसूर्य प्रकाश नाही ।
अहंकाराची जाणीव कांही । सरेचि ना ॥ १ ॥
बाल्य तारुण्य वृध्दाप्य । गांठता कांही प्राप्य अप्राप्य ।
परी तेथे आहे मी गौप्य । स्फुरे अखंडीत ॥ २ ॥
जागृती स्वप्न सुषुप्ती । कर्माकर्माचिया गुंती ।
द्रारिद्रय आणि श्रीमंती । मी आहे हे स्फूर्ती असेचि ॥ ३ ॥
सर्व काही बदले । परी असणे हा धर्म असेचि प्रज्वळे ।
स्फुरद्वुपी उजळे । मी पण ॥ ४ ॥
असणे हा धर्म सर्वी । असे सारखाचि प्रभावी ।
तोचि वस्तू निखळ बरवी । सर्वदाही ॥ ५ ॥

**तेवि तूं ते मी गिवसी । तेथ तूं पण मीपणेसी ।
उखते पडे ग्रासी । भेटीचि उरे ॥ ५० ॥ (मूळ)**

तूं ते जै मी गिवसी । तूं पणा मीपणेसी ।
छेद जाता जावोनी लयासी । भेटी उरे अखंड ॥ १ ॥
तूं म्हणता उठे मी । मी म्हणोनि तूं ही उर्मी ।
परी येता आपुलिया नेमी । हे भाषाचि सरे ॥ २ ॥
जरी होय प्राणासी गांठी । तरीच नेमाचि गोठी ।

असंगाचा संग पोटी । प्राणगांठी तरीच ॥ ३ ॥
सरलिया उपाधि । जे शेवटी ते आधी ।
आधी शेवटी ते मधी । अखिल विश्वी संचले ॥ ४ ॥
तै भेटण्या काय आड । काय तया भेटीसी तोड ।
जीवनी जीवन उघड । उसळे आणि भेटे ॥ ५ ॥

**डोळ्याचे भूमिके । डोळा चित्र होय कौतुके ।
आणि तेणेचि तो देखे । न डंडळिता ॥ ५१ ॥ (मूळ)**

दृष्टीचिया लहरी । दृश्य येई आकारी ।
दृश्य दृष्टी एकसरी । पहाणे तेचि ॥ १ ॥
दृष्टी जै चित्र उमटे । तै दृश्यासि मन दाटे ।
तया भेटोनी ज्ञान उद्भटे । पहाण्याजोगे ॥ २ ॥
मग ते पहाले ऐसे वाटे । दृष्टी सृष्टी वाद प्रगटे ।
छायाचित्र हे झगटे । आपणासीच ॥ ३ ॥
दृश्य दृष्टीचे कौतुक । दृष्टी परीसृष्टी सम्यक ।
लहरी सातत्ये क्षणैक । वाढोचि लागे ॥ ४ ॥
परी दृष्टी बाजूसी गेलिया । कीं दृश्य गेलिया विलया ।
लहरी जै येती पूर्णतया । कीं नुठती पै ॥ ५ ॥
तै पहाणे संपले । की त्याचे ज्ञानचि सरले ।
परी तेथही भेटणे जाहले । आपण या ॥ ६ ॥

**तैसी उपजता गोष्टी । न फुटता दृष्टी ।
मी तूं वीण भेटी । माझी तुझी ॥ ५२ ॥ (मूळ)**

सर्व ब्रह्म ते निःशब्द । भेदाभेद चिदानंदू ।
 तयापरीच संवादू । आणि भेटी ॥ १ ॥
 दृष्टी मिटोनी उपजली गांठी । म्हणोनि चिदसंवाद उठी ।
 अद्वैतेची पडली गांठी । झाली भेटी अखंड ॥ २ ॥
 दृष्टी मिटोनी टाकिला किरण । तोचि झाले सम्यकज्ञान ।
 दोन देह परी अभिसरण । जीवनाचे एकचि ॥ ३ ॥
 येथ काय उजवे डावे । भेद तया कै पहावे ।
 अभेद व्हावे नि रहावे । एकसरा ॥ ४ ॥
 दृष्टी आलिया पहाणे दृष्टी । नातरी काय असोनि दृष्टी ।
 काय ना तरी सृष्टी । उत्क्रांत होई ॥ ५ ॥
 आपण जे पुढे जावे । अखिल विश्वचि मागे धावे ।
 म्हणोनिया अनुभवे । संतश्रेष्ठ ॥ ६ ॥
 नुसती दृष्टी दावी सृष्टी । दृष्टी गेलिया अंधत्व उठी ।
 दृष्टी न फुटलिया पहाणे दिठी । आत्मयासी ॥ ७ ॥
 तेथ गतीचीच दृष्टी आहे । आणि ते गतीसीच पाहे ।
 तयाविण काही न राहे । विषयोचिया ॥ ८ ॥
 म्हणोनि ते आत्मगती । जे अखिल विश्वाची गती ।
 गतीविण या जगती । काय आहे ॥ ९ ॥
 सर्वत्रासी आहे गती । म्हणोनी ते प्रवाही फिरती ।
 गतीमुळेचि विश्वे होती । आणि भ्रमती त्या नेणोनी ॥ १० ॥
 परी ते गती जाणली जिये । आणि तेचि घर करोनि राहे ।
 घर घर ज्याचे जीवन होये । घुर घुर नव्हे ते सद्गती ॥ ११ ॥

सद्रूपासी दावी गती । तेचि बोलती सद्गती ।
 हृदया आली जेणे गती । ते जाण गती त्याची ॥ १२ ॥
 येथे काय मी तूं पण । परी सदा सर्वदा दर्शन ।
 पहाणेचि सुप्रसन्न । होत सर्व ॥ १३ ॥
**आता मी तूं या उपाधी । ग्रासुनी भेटी नुसधी ।
 ते भोगिली अनुवादी । घोळ घोळू ॥ ५३ ॥ (मूळ)**
 मी तूं उपाधी सहजे सारुनी । भेटू सत्य आत्मपणी ।
 अनुभव घोळ घोळुनी । तादात्म्यते ॥ १ ॥
 उपाधी गेलिया समाधि । जीवनाची उत्क्रांती तै अवधी ।
 जे भोगिली ही या संवादी । पुनः पुन्हा ॥ २ ॥
 उत्क्रांतीची जे भेटी । ते अनुत्क्रांती चेष्टा मोठी ।
 समपातळीचिया दृष्टी । विषमता नव्हे ॥ ३ ॥
 सजीव आणि निर्जीवासी । भेटी नव्हे निश्चयेसी ।
 ओळखही न व्हावी ऐसी । स्थिती आहे ॥ ४ ॥
 ग्रासिलिया जिताची ओवरी । मी तूं पण होय दुरी ।
 चमत्कारे नमस्कारी । कोणीही मग ॥ ५ ॥
**रुचतियाचेनी मिसे । रुचिते जेविजे जैसे ।
 कां दर्पण व्याजे दिसे । देखते जेवी ॥ ५४ ॥ (मूळ)**
 पदार्थ रुची जिव्हा रुची । चारवी घेवोनि रुचि ।
 पहाता पहाणे एकचि । दर्पण मिसे ॥ १ ॥
 जरी कां असे जिव्हेसी रुचि । तरी पदार्था येई रुचि ।

जिव्हेसी जरी अरुचि । तरी पक्वान्ने कडवड ॥ २ ॥
 जिव्हेसी ही असोनि रूचि । पदार्थासीही बहु रूचि ।
 परी घेणान्यासी असोनि अरुचि । मनस्तापे ॥ ३ ॥
 तोचि नाही राजी । तरी अमृतही होय कांजी ।
 वाटे छायाचित्रचि घ्यावे जी । भोजन प्रसंग ॥ ४ ॥
 सर्व मागमागोनि जेवित्ती । वाढणारे सढल वाढती ।
 परी याचा आंबट चेहराची पुढती । दिसो लागे ॥ ५ ॥
 कां अतंरीच कसर । तो बाहेर होणार कसुर ।
 मनाचाचि नाही सूर । गाणार बेसूर गवई तो ॥ ६ ॥
 आपुलिया वरी सारे । काय नुसते हे पसारे ।
 जो हे मागे सारे । तोचि पैठा होय आत्मपदी ॥ ७ ॥
 यातील जे गम्य । वाटले जरी अगम्य ।
 विचारे सर्वदा रम्य । मनःशांती याचेनी ॥ ८ ॥
 पहाता पहाणे एक जाले । ते समाधान पावले ।
 ज्ञानाज्ञान हारपले । विज्ञान ते ॥ ९ ॥
तैसी अप्रमेये प्रमेये भरली । मौनाचि अक्षरे भली ।
रचोनि गोष्टी केली । मेळियेची ॥ ५५ ॥ (मूळ)
 ज्ञाने आत्मा कीं आत्मी ज्ञान । तेवी अप्रमेये प्रमेय जाण ।
 म्हणोनि चिदक्षरे मौन । वाडमय खोटे ॥ १ ॥
 ही अक्षरे ज्ञानेश्वरांची । नव्हती अज्ञानेश्वराची ।
 परी अज्ञानेश्वराकरीताची । चांगदेवांचे मिष केले ॥ २ ॥
 चैतन्याक्षरे अनुवाद । केला माऊलीने विषद ।

ते प्रेमचि अगाध । समुद्रा ऐसे ॥ ३ ॥
 येथ साथिला एकमेळ । म्हणोनि हे गोष्टी सखोल ।
 जे सर्वदा अमोल । हृदयस्थानी रेखाटिली ॥ ४ ॥
 ही तो सुवर्णाक्षरे । याते एकचि स्थान खरे ।
 हृदयी जे संचरे । वायुतत्व ॥ ५ ॥
इयेचे करोनी व्याज । तूं आपणांयाते बूझ ।
दीप दीपपणे पाहे निज । आपुले जैसे ॥ ५६ ॥ (मूळ)
 दीप दिसे त्याचेनि प्रकाशे । आपआपणा जाण निज सौरसे ।
 सत्चिदानंद ऐसे । आत्मतत्व ॥ १ ॥
 दीपा दीपप्रकाशेचि दीपत्व । आत्मया अस्तित्वेचि आत्मत्व ।
 ऐसा जाणोनी भाव । गिवसी आपणा ॥ २ ॥
 आपुलिया ठायी आपण । तेथ ठाय तोही आपण ।
 तेथचि जे निमग्न । निरसोनि येर ॥ ३ ॥
 निरसनेचि आत्मज्ञान । आत्मज्ञानेची समाधान ।
 समाधानेचि परिपूर्ण । प्रत्ययो हा ॥ ४ ॥
तैसी केलिया गोठी । तया उघडिजे दृष्टी ।
आपणिया आपण भेटी । आपणामाजी ॥ ५७ ॥ (मूळ)
 आपणीया आपण भेटी । आपणा ठायी सहज गोठी ।
 उघडले आत्मदृष्टी । आत्मठायी ॥ १ ॥
 आत्मत्वेसी आत्मता । पहाता पाहता सहजता ।
 सहजते चित्ता । चैतन्य गांठी ॥ २ ॥

तेथ जो कां आनंद । तया नाम सत्चिदानंद ।
जो केवळचि आनंद । स्वतः सिध्द ॥ ३ ॥
सर्वाचे जे अधिष्ठान । तेचि आपुले रूप पूर्ण ।
सर्वसत्ता जेथून । प्रस्थापिली ॥ ४ ॥

**जालीया प्रळयी एकार्णव । अपार पाणियाची धांव ।
गिळी आपुला उगव । तैसे करी ॥ ५८ ॥ (मूळ)**

प्रळयीचे जळ । गिळी आपुलेची मूळ ।
पाणीच पाणी निर्मळ । जीवन हे ॥ १ ॥
ऐसिया संगमी । आद्यविद्या एकचि उर्मी ।
जेथ मी तू आणि तू मी । उरेचिना ॥ २ ॥
नाम घेता नामी । तेथ काय उरे मी ।
मी नाही तो नामी । त्यासी ऐक्य तो तसाची ॥ ३ ॥
नामी प्राणाचा लय । तैसाचिया मनोजय ।
घडे सर्वत्र विजयी । परी नामी ॥ ४ ॥

**ज्ञानदेव म्हणे नामरूपे । वीण तुझे साच आहे आपण पे ।
ते स्वानंद जीवन पे । सुखिया होई ॥ ५९ ॥ (मूळ)**

श्री ज्ञानेश्वरमहाराज म्हणती नामरूपे । वीण साच तुझे आत्मत्व पे ।
अस्तित्व चैतन्य ऐक्य पे । जीवनानंदू ॥ १ ॥
नामरूपातीत अनंत । तेचि साच अनाद्यनंत ।
ॐ कार उदय जेथ । श्रुती नेति म्हणती त्या ॥ २ ॥
जेथ आपुलाचि आपणानंद । जेथ नुरे त्रिपुटी भेद ।

अभेद त्रिपुटी सिध्द । ऐक्यतेसी ॥ ३ ॥
अस्तित्वी मिळता चैतन्य । होय आनंद परिपूर्ण ।
चैतन्य आनंद जै मिलन । तै अस्तिभाव ॥ ४ ॥
आस्ति आनंद ऐक्यता । तै चैतन्य प्रवाहे स्वभावता ।
हे घडे स्वभावता । दिसे प्रत्यक्ष व्यवहारी ॥ ५ ॥
नाकासी सूत लागले । चैतन्य न प्रवाही ते वेळे ।
तेथ काय आनंद मिळे । असोनिया अस्तित्व ॥ ६ ॥
चैतन्यी आनंद मिनलिया । ये आपणचि आपुलिया ठाया ।
तेणे अस्तिरूप आत्मया । भेटी होय योगमार्गे ॥ ७ ॥
नाका सूत लागलिया । उपचार वर्मी केलिया ।
जै उत्साह वाटे तया । चैतन्य धावे ॥ ८ ॥
हे पहाता समीकरण । सहज आकळे वर्म खूण ।
तेथ ऐक्येचि जीवन । सुखरूप ॥ ९ ॥
जेथ सुख सुखेचि सुखावे । आनंद आनंदेचि हेलावे ।
समाधानेही यावे । समाधाना ॥ १० ॥

**चांगया पुढतपुढती । घरा आलिया ज्ञानसंपत्ती ।
वैद्य वेदकत्वही अतीती । पदी बैसे ॥ ६० ॥ (मूळ)**

घरा ज्ञानसंपत्ती आलिया । पुढत पुढती चांगया ।
वेद्य वेदकत्व नुरेचि राया । तत्पदी बैसे ॥ १ ॥
जेणे होय ज्ञानाज्ञान । त्याचे ज्ञान तेचि ज्ञान ।
तयाचे अज्ञान ते अज्ञान । निश्चयेसी ॥ २ ॥

ना तरी काय करावे ज्ञान । जेंथ अज्ञानाचे प्रदर्शन ।
 आणि वाढे अभिमान । नसे शांती ॥ ३ ॥
 जया ज्ञाने निगुती । बाणली आत्मस्थिती ।
 विनम्रता सहज चित्ती । दुणावली ॥ ४ ॥
 ते ज्ञान आपणाठायीच असे । परी ते गवसे ।
 गुरुकृपे जरी गिवसे । ज्ञानरूपची तो होय ॥ ५ ॥
 जेथ नसे अज्ञान काजळी । कां ते अहंताची सरली ।
 उपाधि निस्तरली । म्हणोनिया ॥ ६ ॥
 उपाधी ज्ञान उपाधी नासे । सहजचि जे कां नासे ।
 निरूपाधी न नासे । म्हणोनि ते आत्मज्ञान ॥ ७ ॥
 तेथची तू आता बैसे । ज्ञानमागे धावतसे ।
 सूर्य जें सहजे प्रकाशे । तयापरी ॥ ८ ॥
 हेचि थोर संपत्ती । हेचि थोर श्रीमंती ।
 धावाधाव नसे चित्ती । परी अधिकार धांवती त्यामागे ॥ ९ ॥
चांगदेवा तुझेनि व्याजे । माऊलीया श्रीनिवृत्तीराजे ।
स्वानुभव रसाळ खाजे । दिधले लोभे ॥ ६१ ॥ (मूळ)
 चांगदेव तुझेनि निमित्ते । श्रीसद्गुरुमाऊली श्री निवृत्तीनाथे ।
 रसाळ स्वानुभाव खाऊ माते । कृपेचि दिला ॥ १ ॥
 निमित्त कारण चांगदेव । परी हा ज्ञानराजांचा स्वानुभाव ।
 प्रगटला स्वयमेव । तो सर्वाचिसाठी ॥ २ ॥
 श्रीनिवृत्तीनाथांचे आज्ञेवरुनी । अक्षरी आणिला आत्मपणी ।
 विश्वसंसार सुखी झणी । करोनि ठेला ॥ ३ ॥

काय हा कृपालोभ । नातरी कोण उघड करी स्वयंभ ।
 जेथ नसे मानदंभ । निर्देभ सुख ॥ ४ ॥
 स्वानुभाव स्वानुभवेची सुरस । तोचि झाला चांगदेवा उपदेश ।
 आणि अखिल विश्वकल्याणास । ग्रंथरूपे अवतरला ॥ ५ ॥
एवं ज्ञानदेव चक्रपाणी ऐसे । दोनी डोळस आरिसे ।
परस्पर पाहता कैसे । मुकले भेदा ॥ ६२ ॥ (मूळ)
 श्रीज्ञानदेव चक्रपाणी । डोळिया आरसे दोनी ।
 अलक्ष लक्षाचिये पहाणी । मुकले भेदा ॥ १ ॥
 कैवल्यरूप श्रीज्ञानदेव । पूर्ण ज्ञान स्वयमेव ।
 ज्ञान आणि स्वनुभाव । एकरूप ॥ २ ॥
 चक्राचक्रांतूनी । अनुभूतीस येई म्हणोनि ।
 जया नांव चक्रपाणी । दृष्टी भरे ॥ ३ ॥
 ज्ञान आणि प्रत्यय । दोन दृष्टी परी अद्वय ।
 दोन दृष्टींचे पहाणे एक होय । तै अभेदता ॥ ४ ॥
 सुषुम्नामार्ग चक्रमार्ग । या दोनी दृष्टीचा जेथ योग ।
 तेथ कै राहे वियोग । वर्मचि हे ॥ ५ ॥
 सुषुम्नामार्ग ज्ञानप्राप्ती । चक्रमार्गे आत्मस्थिती ।
 हे दोनी डोळे एक होती । तै आत्मज्ञान ॥ ६ ॥
 रवि शशि दृष्टी । समकरोनी नासाग्रीने हरी ।
 तोचि उघडे भूमध्य दृष्टी । जेथ तळपती श्रीज्ञानेश्वर ॥ ७ ॥
 हे ब्रम्हचि सगुण । जें निवृत्ती कृपा पूर्ण ।
 वृत्तीच पुरे हे जया साधन । तेथ भान काय देहाचे ॥ ८ ॥

विजेचा झटका । जो एका तोचि सकळिका ।
चांगदेव आले सुखा । याचि कृपे ॥ ९ ॥
म्हणोनी तो आरसा । जाहलाउपदेशासरिसा ।
अहंकार जाऊनी पिसा । परमार्थी चांगदेव ॥ १० ॥
पांचवी मुद्रा अलक्ष । लागता हरी दिसे प्रत्यक्ष ।
चांगदेव भोगिती होवोनी दक्ष । यांसी साक्ष श्रीज्ञानराज ॥ ११ ॥

तिये परी जो इया । दर्पण करील ओविया ।
जो आत्मा एवढिया । मिळेल सुखा ॥ ६३ ॥ (मूळ)

सूत्र ओविया दर्पण । त्यापरी करी जो आपण ।
तया होय आत्मज्ञान । आत्मसुख ॥ १ ॥
श्रीज्ञानेश्वर माऊलींची ओवी । जीवा जीवनसूत्रच ओवी ।
जेणे आत्मवस्तूच ठावी । पडे कैची ॥ २ ॥
जी ओवी नित्य नवी । जीवा प्रपंचि कधी न गोवी ।
म्हणोनि कितीही वेळा वाचावी । का जे वाचवी अमृततत्त्वे ॥ ३ ॥
जीणे आणि मरणे । हे दोनी जाय जेणे ।
आत्मयाठायी निमणे । हा लाभ होय पै ॥ ४ ॥

नाही तेचि काय नेणो असे । दिसे तेचि कैसे नेणो दिसे ।
असे तेचि नेणो आपैसे । ते की होईजे ॥ ६४ ॥ (मूळ)

नाही तेचि नेणणे असे । दिसे ते कैसे नेणो दिसे ।
अस्तित्वे असे आपैसे । तेचि हो का ॥ १ ॥

नाही त्याची नेणीव । आहे त्याची जाणीव ।
आहे नाही हे भाव । जिये होती ॥ २ ॥
जे आंम्ही जाणोचि नये । ऐसेचि जे कां आहेचि आहे ।
तरी तेचि तो कां नोहे । ते हाका ॥ ३ ॥
जगी त्याचेच महत्व । तेचि सत्य श्रीज्ञानदेव ।
जरी आपुला शुध्दभाव । तरी प्रचित दाविती ॥ ४ ॥

निदे परौते निदैजणे । जागृति गिळोनि जागणे ।
केले तैसे गुंफणे । ज्ञानदेवो म्हणे ॥ ६५ ॥ (मूळ)

निद्रावस्थेत जागृती । जागृती गिळोनी जे स्थिती ।
चैतन्यमान निश्चिती । गुंफणे श्रीज्ञानेश्वर माऊलीची ॥ १ ॥
स्वप्न पाहता मिथ्या असे । निद्रे घोररूपे आत्मा गिवसे ।
तरी तेथ हा जाग्यावरी नसे । जागृत होता कांहींच ना ॥ २ ॥
म्हणोनि निद्रावस्थे जागृती । तेथ घोररूप आत्मप्रचिती ।
हे साधन हे साध्य निश्चिती । स्वप्न जागृती एकची ॥ ३ ॥
एक स्वप्न एक महास्वप्न । दुतर्फी विसरे आत्मपण ।
निद्रास्थानी हा बिनघोर होऊन । आत्मस्थिती गमावे ॥ ४ ॥
तेथची जो प्रगटे । म्हणोनि जाग तया तो भेटे ।
अनुसंधानी झटे । अखंडीत ॥ ५ ॥
ऐसे श्रीज्ञानराजांचे गुंफणे । जेथ वाहिला जीव प्राणे ।
विरोनी गेला तनमने । आत्मज्ञान उजाडले ॥ ६ ॥
ही कला पासष्टी । म्हणोनि ही चांगदेव पासष्टी ।
पासष्ट वळसे देवूनि उठी । एकचि वृत्ती ॥ ७ ॥

निद्रावस्थेचि निद्रा । ती झाली ज्ञानमुद्रा ।
जागृती गिळोनी जागता पुरा । अनुसंधानी ॥ ८ ॥
एथ एकचि प्रमाण । जया नांव अनुसंधान ।
अवस्था तीन परी ज्ञान । एकचि ते ॥ ९ ॥
जई हे साधिली गुंफणी । जयाने या अवस्था तीन्ही ।
ते स्मरण अभ्यासे झणी । वाढोची लागे ॥ १० ॥
हे सूत्रचि जीवनी गुंफले । जीवनसूत्रच गोविले ।
श्रीज्ञानराजे प्रगट केले । श्रीचांगदेवाचेनि मिसे ॥ ११ ॥
चांगदेव पासष्टी गुंफणी । अंतरी प्रगटावी म्हणोनि ।
प्रार्थिले ज्ञानराजा मनी । प्रेरिले तयांनी दासरामी ॥ १२ ॥
मोल नाही दातृत्वपणा । ज्ञानराजा सिध्दराणा ।
दासराम त्यांचे चरणा । विनटला ॥ १३ ॥
धन्य भगवान सदुरुसमर्थ । पाठिराखे हनुमंत ।
म्हणोनी श्रीज्ञानेश्वरकृपावंत । कृपेचि वोळले ॥ १४ ॥
बोलविले अबोल बोला । हाची मज अनुभव दिला ।
रेड्यामुखें वेद वदविला । जयापरी ॥ १५ ॥
श्रीज्ञानेश्वरी पारायणी । पितृदेव गोविंदराया लागुनी ।
ज्ञानेश्वर दिसले नयनी । ते सहजकृपा आम्हांवरी ॥ १६ ॥
श्रीहनुमंतसदुरु आज्ञेकरून । सांगली स्वगृही नित्यकीर्तन ।
शके १८४५ पासून । अखंडित पितयांनी चालविले ॥ १७ ॥
श्रीज्ञानेशभक्त गोविंद । श्रीहनुमंत गुरु आज्ञे कीर्तनी आनंद ।
अखंड कीर्तन किर्ती सुगंध । दरवळलिला ॥ १८ ॥

ऐसे हे गुरुभक्त पिता । तैसीच प्रेमळ इंदिरामाता ।
लाभले म्हणोनि हनुमंता । भेटी माते ॥ १९ ॥
मातापिता हनुमत्पदी निमाले । त्यांची मनेचि वंदूनी पाऊले ।
कृपार्शिवाद भले । ज्ञानेकृपे आकळिलो ॥ २० ॥
श्रीहनुमंत - गोविंदपदी बैसोन । प्रेमचि करोनि वंदन ।
ज्ञानाईसी करी कथन । पासष्टीकला समजावली ॥ २१ ॥
तृतिय पुरुषी परमार्थ । जै त्रिपूटिचा प्राप्त होत ।
प्रथम द्वीतिये व्यवहारसमस्त । परी ते तृतियेचेनी ॥ २२ ॥
म्हणोनि ते शक्ती अद्वितीय । तयाचे जे स्मरण राहे ।
पासष्टी कलेचे ते हे । वर्म ऐसे ॥ २३ ॥
चौदा विद्या चौसष्ठ कला । जरि का प्राप्त झाल्या सकळा ।
नसता परमार्थी पासष्टीकला । विकलाची त्या ॥ २४ ॥
व्यवहारकला चौसष्टी । श्रीज्ञानेशांची परी पासष्टी ।
जेणे तुष्टी आणि पुष्टी । निजांगेसी ॥ २५ ॥
इडापिंगला सुषुम्नेचिया गुंफणी । हे कला वौसंडे जीवनी ।
जे वसती आत्मभुवनी । आनंदेसी ॥ २६ ॥
या मिसे आपुली सेवा । घडविली आपण श्रीज्ञानदेवा ।
आपुला हा प्रसाद मेवा । आपणचि दिला आम्हांते ॥ २७ ॥
येणे मना होय परमानंद । संतोषले श्रीहनुमंत गोविंद ।
सद्गुरु आणि संतसज्जन । प्रेमचि धाले ॥ २८ ॥
भगवान हनुमतत्कृपे ही कला । ओवियां चमकली डोळा ।
हृदयीच ठेविली लीला । हे तो ज्ञानराज माऊलीची ॥ २९ ॥

पंढरीनाथाची प्रसाद माला । आधिक श्रावणी आली फळा ।
 मिळाली मामाना ते पासष्टीकला।उकलोनि दाविली ज्ञाननाथे॥३०॥
 श्रीहनुमंत पदारविंद । गोविंद गोविंद गोविंद ।
 हाचि वाटो आनंद । कले कले ॥३१॥
 सिद्धगिरी निंबरगी चिमड सांगली । उमदी निंबाळ क्षेत्रे चांगली ।
 परंपरेची पीठे भली । नमन असो तयासी ॥३२॥
 मस्तक ठेवोनि श्रीचरणाप्रत । दासराम झाला निवांत ।
 भाद्रपद वद्य षष्ठी शके १८८८ त । समर्पोनि प्रेमे ॥३३॥
 श्रीपासष्टीकला टीकेसहित । श्रीचांगदेवपासष्टी हा ग्रंथ ।
 जाला समाप्त जी एथ । श्रीज्ञानेशकृपे ॥३४॥

--- समाप्त ---